

UDC 347.965

ISSN 0017-0933

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXXXVI

Нови Сад, април 2015

Књига 75

Број 4

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ

Владимир Илић

Рецепција два римска едикта у Српски
грађански законик / 195

Санда Ћорац

Понављање поступка у парници због
одлуке Европског суда за људска
права / 207

РАСПРАВЕ

Др Александар Радованов
Др Зоран Орел

Новчана примања запослених / 219

*Указом Председништва СФРЈ бр. 64 од 12. јула 1988,
поводом 60-годишњице излажења,
„ГЛАСНИК” Адвокатске коморе Војводине
о д л и к о в а н ј е
Орденом заслуга за народ са сребрном звездом.*

CONTENTS

ARTICLES

Vladimir Ilić	The Reception of Roman Edicts into the Serbian Civil Law / 195
Sanda Ćorac	Repeated Trial Due to the Decision of the European Court of Human Rights / 207

DISCUSSIONS

Aleksandar Radovanov Ph. D.	Employee's Cash Compensations / 219
Zoran Orej Ph. D.	

АДВОКАТСКА КОМОРА ВОЈВОДИНЕ

Основана 1921. у Новом Саду

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Покренут 1. јуна 1928.

Главни и одговорни уредници

Др Косџа Мајински (1928–1932), др Никола Николић (1933–1936), др Василије Сџанковић (1936), др Славко М. Ђурић (1937), Владимир К. Хаџи (1937–1941), Милорад Бојић (1952–1972), Сава Савић (1973–1987), Мирослав Здјелар (1987–1994), др Слободан Бељански (1994–2004)

Уређивачки одбор

Др ЈАНКО КУБИЊЕЦ

главни и одговорни уредник
адвокат у Новом Саду

Др Енике Веџ, адвокат у Новом Саду, Милан Добросављевић, адвокат у Новом Саду, др Жељко Фајфрић, адвокат у Шиду, др Славен Бачић, адвокат у Суботици, мр Вукица Мидоровић, адвокат у Кикинди

Технички уредник

Јелица Недић

Адреса Уредништва
21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1
Телефон: 021/521-235; факс: 021/529-459
e-mail: panonija@eunet.rs
Рукописи се не враћају.

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXVI

Нови Сад, април 2015

Књига 75

Број 4

Ч Л А Н Ц И

UDC 347 (497.11)

Vladimir Ilić,
saradnik u nastavi na Pravnom fakultetu
Univerziteta u Kragujevcu

RECEPCIJA DVA RIMSKA EDIKTA U SRPSKI GRAĐANSKI ZAKONIK*

SAŽETAK: U nameri da omogući bezbedan prolazak rimskim građanima pored visokih zgrada, pretor je doneo dva edikta: *de is qui deiecerint vel effuderint i ne quis in suggrunda*. Prvim je regulisana odgovornost za štetu prouzrokovanu bacanjem stvari ili proli-vanjem tečnosti iz prostorija. Drugi se odnosio na odgovornost zbog opasno postavljenih stvari koje bi svojim padom mogle da povrede prolaznike ili prouzrokuju štetu. Nakon Austrijskog građanskog zakonika, recepciju ovih edikata pronalazimo u Srpskom građanskom zakoniku. Osnovni elementi kod ovih vidova odgovornosti su: pasivna legitimacija, osnov odgovornosti, radnje kojima se može prouzrokovati šteta odnosno opasnost i prostorije iz kojih se može prouzrokovati šteta odnosno opasnost. Njihovim upoređivanjem, u rimskom pravu i Srpskom građanskom zakoniku, a uzimajući u obzir i Austrijski građanski zakonik, autor će preispitati na koji način i u kojoj meri je izvršena recepcija rimskog prava.

Ključne reči: rimsko pravo, Srpski građanski zakonik, odgovornost, šteta

* Rad primljen 26. 9. 2014. godine.

UVOD

Rimski edikti kojima je trebalo obezbediti siguran prolazak rimskih građana pored visokih zgrada, doneti su u doba Republike.¹ Ulpijan je zapisao tekst oba edikta.² Postojali su brojni razlozi pretorove pravne intervencije, poput velikog broja visokih najamnih zgrada (oko 50 000 zgrada, visine do šest spratova), uskih ulica (od četiri do šest metara), problema sa odlaganjem fekalija... Ipak, glavni razlog nastanka štete, koji je vanvremenskog karaktera i karakterističan za svako društvo, jeste bezobzirnost i bahatost ljudi.

Zbog spomenutog razloga, ne čudi zašto je došlo do recepcije oba rimska edikta u moderne građanske kodifikacije. Odgovornost za štetu od bačenih i prosutih stvari i odgovornost za opasno postavljene stvari najpre je preuzeto u Austrijskom građanskom zakoniku (u daljem tekstu ABGB).³ Nakon toga, do recepcije dolazi u Srpskom građanskom zakoniku (u daljem tekstu SGZ) i to u § 813: „Ko iz kuće, kroz prozor, s tavana ili inače nesmotreno što baci ili prospe i izlije, onaj će odgovarati za štetu, koju bi drugom s tim prouzrokovao; ako se ne zna ko je, onda odgovara gospodar kuće ili od kvartira“, i § 814: „Ako je stvar kakva gde god nameštena, ili obešena, da lako pasti ili drukče koga osakatiti može; onda svaki ima pravo tu predstojeću opasnost policajnoj vlasti javiti, koja će izvideti i ukloniti.“

Ključni pojmovi kod ovih edikata su: prostorija iz koje može biti prouzrokovana šteta, radnje kojima se može prouzrokovati šteta, pasivna legitimacija

¹ Polojac, M., O aktuelnosti jednog pretorskog edikta (*edikt de effusis vel deiectis*), u: Dragan Nikolić, i ostali (urednik), *1700 godina Milanskog edikta – zbornik radova*, Niš, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, 2013, 620.

² Edikt *de is qui deiecerint vel effuderint* glasio je: „Odakle god na ono mesto, gde se obično bude prolazilo ili na kojem se bude stajalo, nešto bude izbačeno ili prosuto, kolika šteta bude naneta odnosno učinjena u toj stvari, protiv onog koji tamo bude stanovao, daću tužbu na dvostruki iznos. Ako bude rečeno da je od tog udara preminuo slobodan čovek, daću tužbu na pedeset zlatnika. Ako bude rečeno da je živ ali povređen, koliko se u toj stvari sudiji bude učinilo pravično da osudi tuženog, na toliko ću dati tužbu...“ D. 9.3.1. korišćen prevod Aličić, S., Justinijanova Digesta – deveta knjiga, Tutin, Samir Aličić, 2013, 115.; I. 4, 5, 1. korišćen prevod Bakotić, L., *Justinijanove Institucije*, Beograd, Geca Kon, 1912, 263.

Edikt *ne quis in suggrunda* glasio je: „Neka niko na krovnim gredama ili na krovu, iznad onog mesta kuda se obično prolazi ili gde se stoji, nema postavljeno ono, što padom može naškoditi. Ko bi učinio suprotno ovome, daću protiv njega tužbu na osnovu činjeničnog stanja na deset zlatnika...“ D. 9.3.5.6.

³ ABGB § 1318: „Ako neko bude oštećen padanjem bilo kakve opasno obešene ili nameštene stvari ili bacanjem ili prosipanjem iz kakvog stana, onda za štetu odgovara onaj, iz čijeg je stana bačeno ili prosuto, ili sa kojeg je stvar pala.“ Korišćen je prevod Arandelović, D., *Austrijski građanski zakonik*, Beograd, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1906.

ABGB § 1319: „Premda bi pogibao bila verovatna, da kakav znak, sud, ili bilo koja stvar obešena ili nameštena nad mestom, kud ljudi obično prolaze može pasti i mimohodeće oštetiti, ne može se zato još niko potužiti pred sudom, ali svako ima pravo, radi opšte sigurnosti, javiti pogibao oblasti političkoj.“

i osnov odgovornosti. Kroz njihovo upoređivanje u rimskom pravu i SGZ-u, a uzimajući u obzir i austrijsko pravo, nastojaće se utvrditi u kojoj meri je došlo do recepcije rimskog prava, kao i da li je ona bila posredna ili neposredna.

1. RIMSKO PRAVO

1.1. Prostorija iz koje može biti prouzrokovana šteta

Iz samog teksta edikta uviđa se namera pretora da obezbedi sigurnost na mestima gde se obično prolazi ili stoji, odnosno okuplja narod.⁴ Shodno tome sve građevine koje se nalaze na takvim prometnim lokacijama podobne su da iz njih bude prouzrokovana šteta. Ipak, primarno se mislilo na visoke zgrade. Tako se prostorija iz koje je nešto bačeno ili prosuto, u Justinijanovim Institucijama⁵, kao i u fragmentu D. 44.7.5.5., određuje pomoću reči „stan”. U rimskim izvorima pronalazimo da je štetna radnja mogla da nastane i iz skladišta, lokala, kao i broda.⁶ Naposletku, u fragmenu D. 9.3.1., nailazimo na apstraktu odrednicu „odakle god”. Shodno ovome, možemo zaključiti da pojam prostorije iz koje može biti prouzrokovana šteta treba ekstenzivno tumačiti.

U slučaju edikta *ne quis in suggrunda* imamo identičnu opštu odrednicu kao u prethodnom ediktu – zabranjeno je postavljati nešto što je moglo da padne na mestima gde se obično prolazi ili stoji.⁷ Shodno prepoznatljivoj rimskoj kazuističnosti navode se i konkretni delovi zgrade, poput krova, krovnih greda, stana, zatim magacina ili bilo kakve druge građevine.⁸

1.2. Radnje kojima može biti prouzrokovana šteta

Iz edikta *de is qui deiecerint vel effuderint* sledi da šteta može biti prouzrokovana bacanjem ili prosipanjem nečega. Osim činjenjem, šteta prema Ulpijanovom (Ulpianus) mišljenju može nastati i nečinjenjem. On smatra da u slučaju pada obešene ili okačene stvari treba uzeti da je ona izbačena.⁹ Isti stav zauzima i povodom pitanja prosipanja nečega što je visilo.¹⁰ Međutim, ovaj stav je u suprotnosti sa fragmentom D. 9.3.5.12. u kome se navodi da ako nešto što

⁴ D. 9.3.1.

⁵ I. 4, 5, 1.

⁶ D. 9.3.5.3.; D. 9.3.6.3.

⁷ D. 9.3.5.6.; D. 9.3.5.9.

⁸ *Ibid.*

⁹ D. 9.3.1.3.

¹⁰ *Ibid.*

je postavljeno padne i prouzrokuje štetu, odgovara onaj ko je postavio, a ne *habitor*. Konfrontaciju ovih fragmenata romanisti najčešće objašnjavaju na dva načina. Postoji mišljenje da je fragment D. 9.3.5.12. pogrešno interpoliran. Drugo, čini se verovatnije mišljenje da se ovaj tekst odnosi ili je deo edikta *ne quis in suggrunda* koji je donet pre edikta *de is qui deiecerint vel effuderint*, pa iz tog razloga nije moglo da dođe do primene *actio de effusis vel deiectis*.¹¹

Radnja koja je bila zabranjena ediktom *ne quis in suggrunda*, u Digestama označena je kao postavljanje stvari koje bi svojim padom mogle da prouzrokuju štetu. Uviđa se da se pored radnje postavljanja, vodilo se računa i o vrsti stvari.¹² U Institucijama, stvar može biti opasno postavljena, ali i obešena.¹³ Bez želje da ulazimo u detaljnije opisivanje uslova i načina života u starom Rimu, navešćemo deo Juvenalisovog (Juvenalis) teksta kako bismo prikazali jedan primer opasno postavljene stvari, kao i opasnosti koje su vrebale od istih: „...kako se visoko dižu zgrade, odatle te može ubiti svakojadi crep, ako sa prozora padaju probušene ili izobličene posude, kojom težinom udaraju trotoar skoro ga probuše...”¹⁴

1.3. Pasivna legitimacija

Tuženi, u slučaju oba edikta, označen je kao *habitor*. To je lice koje stanuje u stanu, bez obzira da li je on vlasnik, zakupac ili pak tu besplatno živi.¹⁵ Ukoliko postoji više stanara oni će odgovarati solidarno.¹⁶ Međutim, ako su oni „podelili“ stan, tako da svako ima određenu prostoriju koju koristi, onda će odgovarati samo onaj ko je stanovao u delu iz kojeg je nešto prosuto, bačeno ili postavljeno.¹⁷

Određenje pasivne legitimacije može se razumeti na više načina.

U Digestama pronalazimo tekst u kome se navodi da je bilo nemoguće saznati ko je nešto prosuo ili izbacio.¹⁸ Svakako, ovaj stav ne treba bukvano shva-

¹¹ Melilli, E., D.9.3. *Tutela e sicurezza della circolazione urbana nel diritto romano*, Milano, Università degli Studi di Milano – Bicocca, 2003, 54 i dalje; Palmirski, T., Some remarks on „ne quis in suggrunda protectove id positum habeat, cuius casus nocere posit preator’s edict”, *Revue internationale des droits de l’antiquite* L, 2003, 291 i dalje.

¹² Stvar je trebalo da bude dovoljno teška, da svojim padom prouzrokuje štetu. Ukoliko bi neko postavio veš koji je mogao pasti, svakako nije bilo mesta primeni edikta.

¹³ I. 4, 5, 1.

¹⁴ Juvenalis, 3, 268, korišćen prevod Sič, M., *Praktikum iz rimskog privatnog prava*, Novi Sad, Pravni fakultet u Novom sadu – Centar za izdavačku delatnost, 2002, 230.

¹⁵ I. 4, 5, 1.

¹⁶ D. 9.3.1.10.

¹⁷ D. 9.3.5

¹⁸ D. 9.3.2.

titi. Htelo se reći da je lakše bilo utvrditi ko je *habitor* nego lice koje je prozrokovalo štetu. Odnosno, na ovaj način se tužilac dovodio u bolju poziciju.¹⁹

Bitno je spomenuti izuzetak od odgovornosti *habitorata*. U slučaju da klijenti ili oslobođenici koji besplatno žive u nečijem stanu naprave štetu, umesto njih biće tužen onaj koji im je omogućio stanovanje.²⁰ Isto je važno ukoliko je neko prijatelju obezbedio skroman smeštaj. Razlog ovog izuzetka uslovljen je činjenicom da će tužiocu verovatnije biti nadoknađena šteta od imućnijeg lica, nego od onih koji nemaju novca ni za smeštaj.²¹ Shodno tome, možemo konstatovati postojanje određenog vida odgovornost za štetu po osnovu pravičnosti.

Odgovornost *habitor* može se razumeti i putem *culpa in inspicendo*. Naime, on je svakako dužan da kontroliše dešavanja u njegovom stanu. Ovaj stav naročito potkrepljuju fragment D. 9.3.6.2. u kome se navodi da *habitor* odgovara i za članove svoje porodice.

Naposletku, u slučaju odgovornosti za opasno postavljene stvari možemo govoriti i o izvesnom vidu odgovornosti za opasne stvari.

1.4. Osnov odgovornosti

Radnju bacanja ili prolivanja kojom je nastala šteta mogao je izvršiti sam *habitor*, ali kako se navodi u Justijanovim Institucijama, češće su se kao izvršioци javljala neka druga lica (članovi porodice, robovi, posetioци...).²² Shodno tome, među romanistima je zauzet stav da je odgovornost *habitorata* u ovom slučaju nezavisna od krivice, odnosno da postoji objektivna odgovornost.²³

¹⁹ Ankum, H., L'édit du préteur de his qui deiecerint vel effunderint, *Studia Iuridica* XLI, 2003, 19.

²⁰ D. 9.3.5.1.

²¹ Ankum, H., L'édit du préteur de his qui deiecerint vel effunderint, *op. cit.* 20.

²² I. 4. 5. 1.

²³ Stojčević, D., Oko karaktera kvazidelikta u rimskom pravu, *Anali* 3, 1955, 408; Stein, P., The actio de Effusis vel Dejectis and the Concept of Quasi-Delict in Scots Law, *The International and Comparative Law Quarterly* 4, 1955, 356; Polojac, M., O dve vrste objektivne odgovornosti *habitorata* iz ugla pretorovog edikta *de his qui effuderint vel deiecerint* (Ulpian, 9.3.1.pr-1), u: Dragan M. Mitrović (urednik), *Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije*, zbornik radova, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2011, 134; Ankum, H., Ulpian: 9.3.5.4. The recourse of the *Habitor* against his guest who threw something down onto street, *Fundamina A Journal of Legal History* 8, 2002, 9. Palmirski, T., How the commentaries to *de his qui deiecerint vel effunderint* and *ne quis in suggrunda* edict could be used on the ground of *edictum de feris*, *Revue internationale des droits de l'antiquite* LIII, 2006, 334; Descheemaeker, E. Obligations *quasi ex delicto* and Strict Liability in Roman Law, *University of Edinburgh School of Law Research Paper Series* 3, 2012, 11; Winiger, B. et. al., *Essential Cases on Damage*, Walter da Gruyter, 2011, 1036; Jaramaz Reskušić, I., Simonoski Bukovski, D., Kvazidelikti u rimskom pravu: slučaj *iudex qui litem suam fecit*, *Pravnik* 91, 2011, 67.

U slučaju postavljanja stvari koje bi svojim padom mogle prouzrokovati štetu, iz samog teksta edikta se uviđa da odgovara onaj koji ima nešto postavljeno. S obzirom da je nebitno ko je nešto postavio, i u ovom slučaju imamo objektivnu odgovornost.²⁴

U okviru razmatranja osnova odgovornosti *habitora*, treba navesti jedno potpuno originalno i interesantno mišljenje. Prema Descheemaeker-u odgovornost iz ova dva edikta je situaciona odgovornost.²⁵ Suštinski, ona predstavlja sinonim za objektivnu odgovornost. Ipak, njena karakteristika je da ona ne ističe u prvi plan pitanje krivice, već naglašava specifičnost situacije iz koje proizilazi odgovornost. Treba istaći da je ovakvo razmišljanje naročito u skladu sa odgovornošću zbog postavljenih stvari, uzimajući u obzir da u ovom slučaju i ne postoji šteta. Situacionom odgovornošću lakše se objašnjava i jedini izuzetak od odgovornosti *habitora* kod edikta *de is qui deiecerint vel affaderint*. U situaciji kada je nastala šteta, za koju je malo verovatno da će je nadoknadi *habor*, odgovara imućnije lice, koje je omogućilo stanovanje *habitoru*.

2. GRAĐANSKI ZAKONIK ZA KRALJEVINU SRBIJU

2.1. Prostorija iz koje može biti prouzrokovana šteta

Za razliku od velikog broja rimskih najamnih zgrada (*insula*), u Srbiji su u vreme donošenja SGZ-a osnovne stambene jedinice bile kuće. Zbog toga se u § 813. kao prostorija iz koje se može prouzrokovati šteta umesto stana navodi kuća, uz dodavanje da se nešto može baciti ili prosuti kroz prozor, odnosno sa tavana. U delu paragrafa koji se odnosi na određenje lica koje će odgovarati za prouzrokovanu štetu pored kuće (gospodar kuće), navodi se i kvartir.²⁶ Osim preciznog navođenja, Hadžić upotrebljava i apstraktnu odrednicu „inače”. Ovim se nedvosmisleno ukazuje na potrebu primene ekstenzivnog tumačenja prostorija iz kojih se može prouzrokovati šteta. Ujedno, uviđa se neposredni uticaj rimskog prava. Primećujemo kazuistini stil pisanja, koji svedoči da je Hadžić svoje uzore imao u rimskim pravnicima²⁷, dok reč „inače“ možemo smatrati sinonimom ili čak prevodom rimskog „odakle god“ (*unde in*) iz fragmenta D. 9.3.1.

²⁴ Descheemaeker, E., *op. cit.*, 11; Stojčević, D. *op. cit.*, 409; Jaramaz Reskušić, I., Simonski Bukovski, D., *op. cit.*, 67.

²⁵ Descheemaeker, E., *op. cit.*, 16.

²⁶ Kvarir potiče od francuske reči *quartier*, i označava različite vrste prostorija: stan, sklonište, konak.

²⁷ Polojac, M., (2012) Srpski građanski zakonik i odredbe o prisvajanju divljih životinja: recepcija izvornog rimskog prava. *Anali* 2, 129–130.

U § 814. navodi se samo opšta odredba „gde god“. Premda u samom ediktu imamo sličnu apstraktnu odredbu (mestima gde se obično prolazi ili stoji), za razliku od nekih rimskih tekstova, kao i prethodnog paragrafa, izostalo je nabranje građevina i mesta na kojim se moglo nešto rizično postaviti. Pošto ovo odudara od Hadžićevog stila pisanja deluje nam da je svesno urađeno. Ostaje samo dilema da li je to posledica tadašnje arhitekture koja nije imala tipične visoke građevine poput rimskih zgrada, ili je prepisivanje mesta iz prethodnog paragrafa smatrano suvišnim.

Neposredna upotreba rimskog prava i jasna namera da se preuzeto pravo prilagodi tadašnjim uslovima života, ukazuju koliko je površno viđenje Hadžića kao pukog prevodioca i prepisivača ABGB-a.

2.2. Radnja kojima može biti prouzrokovana šteta

Šteta, prema § 813, može biti prouzrokovana radnjama bacanja, prosipanja i izlivanja. Najpre se navodi ono što je nepobitno sadržano u fragmentima D. 9.3.1, I. 4.5.1, D. 44.7.5.5, a to je odgovornost usled bacanja stvari i prosipanja tečnosti. Nakon toga, dodaje se i radnja izlivanja. Njenim navođenjem, pored radnje prosipanja, nesumnjivo se htelo ukazati na mogućnost da štetna radnja nastane i usled nečinjenja. Ipak, nejasno je koje sve radnje obuhvata ova apstraktna reč. Odnosno, treba dati odgovor na sledeće pitanje: da li pojam *izlivanje* obuhvata slučaj nastanka štete usled izlivanja tečnosti iz jedne prostorije u drugu?²⁸ Primenom jezičkog tumačenja, bez bilo kakve sumnje, dolazimo do pozitivnog odgovora. Ovakav stav je zauzeo Stanišić, jedini autor koji se podrobnije bavio tumačenjem § 813. SGZ-a.²⁹ Međutim, primena istorijsko-normativnog kao i sistemskog tumačenja, navodi nas na drugačiji zaključak. Prema navedenom fragmentu D. 9.3.1.3., edikt *de is qui deiecerint vel effuderint*, primenjivao se i u slučaju kada se prosulo nešto što je visilo, mada to niko nije prosuo. Da li je Hadžić ovu radnju želeo da podvede pod pojam izlivanja? Moguće. U § 814. se navodi da opasnost može biti izazvana ukoliko je stvar obešena. Takva stvar može da prouzrokuje štetu samo prolaznicima. Shodno tome, ako bi se nešto iz nje izlilo, štetu bi pretrpela ista lica. Naposljetku, treba ukazati i na sličnost načina vodosnabdevanja u starom Rimu i u našoj

²⁸ Ovo pitanje je od posebnog značaja, jer se u austrijskom pravu, *actio de effusis vel deiectis* koristi i u slučajevima kada dođe do izlivanja tečnosti iz jedne prostorije u drugu. U tamošnjoj sudskoj praksi ovakvi slučajevi su veoma zastupljeni.

²⁹ Stanišić, S., *Odgovornost za štetu zbog izbacivanja predmeta ili prosipanja tekućina iz prostorija*, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 3, 2012, 208.

zemlji srednom XIX veka.³⁰ U oba slučaja gotovo su bili nezamislivi slučajevi oštećenja tuđe prostorije u zgradi usled izlivanja tečnosti. Na osnovu iznetih argumenata, mišljenja smo da je Hadžić, poput rimskog pretora, želeo samo da omogući bezbednost na putevima i ulicama, a ne i da rešava slučajeve štete koji se mogu pojaviti i unutar zgrade.

Kada je reč o § 814, pored stvari koja je obešena, opasnost prema tekstu zakonika može predstavljati i neadekvatno nameštena stvar. Ove dve radnje navode se u Justinijanovim Institucijama. Ovakvo određenje je preciznije i povezano je sa prethodnim paragrafom. Sa stanovišta upotrebe rimskih izvora, mišljenja smo da je Hadžić između Digesta (u njima se navodi samo radnja „postavljena”) i Institucija, izabrao onaj koji je smatrao adekvatnijim i koji je usklađeniji sa njegovim stilom pisanja. Naravno, uticaj je imalo i navođenje ovih dveju radnji u ABGB-u.

2.2.1. Pasivna legitimacija

Posmatrano sa aspekta valorizacije Hadžićevog rada, od velikog značaja je određivanje lica koje odgovara za štetu nastalu bacanjem, prosipanjem i izlivanjem. Kao pasivno legitimisanog, primarno se navodi počinitelj štetne radnje. Tek ukoliko je on nepoznat, supsidijarno će odgovarati imalac prostorije. Na ovaj način data je originalna ideja u uređivanju odgovornosti za ovu vrste štete. Očigledno je Hadžić smatrao da treba biti dosledan u stavu prema kome svako odgovara za štetu koju je skrivio. Nevezano od ocene kvaliteta ovog rešenja, njeno postojanje je itekako značajno sa aspekta vrednovanja SGZ-a. Naime, u dosadašnjem radu se već ukazalo da je Hadžić neposredno koristio rimske izvore, preuzeo rimski kazuistički stil pisanja i prilagođavao pravo prilikama u našoj zemlji. Viđenje kvaliteta njegovog kodifikatorskog rada dodatno se nadograđuje, uzimanjem u obzir da je pasivna legitimacija normirana različito od izvora koje je koristio. Kroz ovaj primer se potvrđuje da je on kritički filtrirao pravo koje je preuzimao.

Lice koje je bacilo neku stvar ili prosulo tečnost, odgovara za prouzrokovanu štetu, ukoliko je njegova radnja bila nesmotrena. U Komentaru SGZ-a, ovaj pojam podveden je pod nehat (*culpa*).³¹ Misli se na običnu nepažnju (*culpa levis*). Shodno ovome, ukoliko neko dokaže da je bio pažljiv (smotren) neće

³⁰ Formiranje prvog javnog centralizovanog vodovoda u našoj zemlji, konkretno za grad Beograd, desilo se 1892. godine (gotovo 50 godina nakon donošenja SGZ-a). Razvoj hidrologije u Srbiji (2014, avgust 27). Preuzeto sa: <http://www.rgf.bg.ac.rs/dhg/istirija.html>

³¹ Матић, Д., Объясненїе Гражданскогъ законика за Княжество Србско, Веоград, 1851, 1032.

odgovari za štetu.³² Ovdje se ipak nameće jedno praktično pitanje. Kako neku stvar, koja može da izazove štetu, baciti pažljivo? Mišljenja smo da je to nemoguće. Ipak, ovaj stav treba uzeti sa rezervom, zbog nepoznavanja svakodnevnog načina života ljudi pre više od 150 godina.

Izričito navođenje da je radnja bacanja, prosipanja ili izlivanja izvršena nesmotreno, reperkutuje da se u ovom slučaju duguje samo vrednost stvarne štete. Naime, prema § 819. SGZ-a³³ samo ako je šteta prouzrokovana namerno ili usled krajnje nepažnje, osim stvarne štete, nadoknađuje se i izmakla dobit. Shodno tome, umesto rimske penalne tužbe, *actio de effusis vel deiectis* u SGZ-u imala je isključivo reipersekutorni karakter.³⁴

U slučaju opasno postavljenih stvari, postoje suštinske razlike u pogledu određenja pasivne legitimacije u odnosu na rimske izvore. Premda se to ne navodi izričito kao u ABGB-u, prema § 814. niko ne može biti tužen. Da je neka stvar opasno postavljena treba samo prijaviti nadležnim organima, koji će je ukolniti. Smatramo da je na ovaj način izgubljen efekat koji je rimski pretor postigao putem *actio de positis vel suspensis*. Austrijski zakonodavac je lepo primetio, a Hadžić preuzeo, da u ovom slučaju nema mesta tužbi s obzirom da šteta nije nastala. Međutim, da bi se postigao željeni preventivni efekat, određena novčana kazna, po uzoru na rimsku, svakako je trebalo da se predvidi.

2.2.2. Odgovornosti gospodara prostorije

Ukoliko je nepoznat izvršilac štetne radnje bacanja ili prosipanja, odgovaraće gospodar prostorije. Ovaj pojam se u svemu poklapa sa pojmom rimskog *habitatora*. Odnosno, reč je o licu koji ima kontrolu nad dešavanjima u kući. U domaćoj doktrini postoji podela o pitanju osnova odgovornosti gospodara prostorije, između onih koji smatraju da u ovom slučaju postoji subjektivna³⁵, odnosno objektivna odgovornost.³⁶

³² Novaković, R., *Šteta i njena nadoknada – po Marselu Planiolu i ostalim piscima*, Beograd, Međunarodna knjižarnica, 1940, 321.

³³ SGZ § 819: „Ko štetu kakvu drugome nanese sa zlom namerom ili iz krajnjeg nebrežnja, onaj će ne samo štetu učinjenu nadoknaditi, nego će i dobitak zbog toga izgubljeni naplatiti morati.“

³⁴ Polojac, M. *O aktuelnosti jednog pretorovog edikta (edikt de effusis vel deiectis)*, 619.

³⁵ Antić, O., *Obligaciono pravo*, Beograd, Službeni glasnik, 2009, 505*; Novaković, R., *op. cit.*, 322; Konstantinović, M., *Obligaciono pravo, prema beleškama sa predavanja*, Beograd, Savez studenata Pravnog fakulteta u Beogradu, 1965, 159. Novaković i Konstantinović smatraju da gospodar odgovara za drugog zbog neadekvatne kontrole prostorije, odnosno nadzora nad licima koja se nalaze u njoj (*culpa in inspiciendo*).

³⁶ Đorđević, Ž., Stanković, V., *Obligaciono pravo*, Beograd, Savremena administracija, 1976, 374–375; Stanišić, S., *op. cit.*, 214. Đorđević, Stanković smatraju da je bacanje, prosipanje

Uz opasku da je zbog nedostatka sudske prakse nemoguće dati siguran odgovor, prvo ponuđeno shvatanje smatramo ispravnijim. U komentaru SGZ-a se navodi da gospodar kuće treba da opominje i pazi da se nešto nesmotreno ne baca, prosipa ili izliva, da predupredi ukoliko vidi da neko hoće da izvrši neku od ovih radnji, kao i da neposlušne i nemirne goste više ne pušta u kuću.³⁷ Shodno tome, ukoliko dođe do štete ona se može pripisati gospodarevoj neadekvatnoj kontroli prostorije. Pored toga ne vidimo razlog zbog kojeg bi gospodar prostorije odgovarao po strožoj odgovornosti u odnosu na poznatog izvršioca štetne radnje. Odnosno, smatramo da i on može prigovoriti da je radnja kojom je prouzrokovana šteta učinjena smotreno. Koliko bi suprotno rešenje bilo nelogično, najbolje možemo uvideti ukoliko su u istoj ličnosti objedinjeni i gospodar i izvršilac štetne radnje. Za isto delo, isto lice bi odgovaralo prema pretpostavljenoj subjektivnoj odgovornosti ukoliko ga je oštećeni video, dok, ukoliko nije, odgovarao bi prema objektivnoj odgovornosti.

Kao u rimskom pravu, nakon što bi nadoknadio štetu, gospodar prostorije je imao pravo regressa prema neposrednom izvršiocu.³⁸

3. ZAKLJUČAK

Do recepcije rimskih edikata *de is qui deiecerint vel effuderint* i *ne quis in suggrunda* kojima je trebalo obezbediti siguran prolazak građana na javnim mestima, dolazi najpre u ABGB-u, a zatim i u SGZ-u. Samo postojanje § 813. i § 814. u SGZ-u po uzoru na § 1318. i § 1319. u ABGB-u, kao i nepostojanje tužbe i kazne u slučaju opasno nameštenih i obešenih stvari svedoči o dobro poznatom uticaju austrijskog prava na SGZ. Međutim, na osnovu rada možemo zaključiti da je SGZ samo nastao po uzoru na ABGB, odnosno, da nikako ne predstavlja njegovu kopiju. Kao prvo, Hadžić je istovremeno neposredno koristio i rimske izvore. Njegovo pravničko znanje dovelo je do kritičkog posmatranja pravnih izvora koje je imao „ispred sebe”, što se reperkutovalo na predviđanje različitih rešenja u odnosu na postojeća u rimskom i austrijskom pravu. To potvrđuje § 813. gde je kao primarno pasivno legitimisano lice određen izvršilac štetne radnje. On, a najverovatnije i *habitor* odgovarao je po osnovu subjektivne odgovornosti, odnosno ukoliko je radnju bacanja, prolivanja ili izlivanja, kojom je nastala šteta, izvršio nesmotreno. Prihvaćen je rimski kazuistički stil

i izlivanje opasna delatnost. Stanišić smatra da je objektivna odgovornost zasnovana na teoriji rizika, kao i zbog potrebe zaštite interesa oštećenog.

³⁷ Matić, D., *op. cit.*, 1047.

³⁸ Matić, D., *op. cit.*, 1047.

pisanja, umesto apstraktnog kojim je pisan ABGB. S obzirom na tadašnji nizak nivo pravne kulture i pismenosti, bogatstvo detalja, navođenje primera i jasan jezik sigurno su doprineli lakšem razumevanju i uoptrebi SGZ-a. Treba istaći i postojanje želje da srpska kodifikacija ne predstavlja „strano telo”. To je dovelo do prilagođavanja preuzetih normi i instituta tadašnjim uslovima i načinu života. Nadamo se da iznete činjenice doprinose adekvatnijem sagledavanju značaja i kvaliteta, kako Hadžićevog rada, tako i četvrte evropske moderne kodifikacije.

LITERATURA

- Arandelović, D., *Austrijski građanski zakonik* (prevod), Beograd, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1906.
- Ankum, H., L' édit du préteur de his qui deiecerint vel effunderint, *Studia Iuridicia* XLI, 2003, 7–26.
- Ankum, H., Ulpian: 9.3.5.4.: The recourse of the Habitor against his guest who threw something down onto street. *Fundamina A Journal of Legal History*, 2002, 8, 7–18.
- Antić, O., *Obligaciono pravo*, Beograd, 2009, Službeni glasnik
- Aličić, S., *Justinijanova Digesta – deveta knjiga* (prevod), Tutin, 2013
- Bakotić, L., *Justinijanove Institucije* (prevod), Beograd, 1912, Geca Kon
- Gradanski zakonik za Kraljevinu Srbiju (tekst zakona od 11. marta 1844. godine, sa izmenama i dopunama). Preuzeto sa: <http://www.overa.rs/gradanski-zakonik-kraljevine-srbije-1844-god-sa-kasnijim-izmenama.html>
- Descheemaeker, E., „Obligaciones quasi ex delicto and Strict Liability in Roman Law”, *University of Edinburgh School of Law Research Paper Series* 3, 2012, 1–20.
- Đorđević, Ž., Stanković, V., *Obligaciono pravo*, Beograd, 1976, Savremena administracija *Iuvenalis*, korišćen prevod Sič M., *Praktikum iz rimskog privatnog prava*, Novi Sad, 2002, Pravni fakultet u Novom sadu – Centar za izdavačku delatnost
- Jaramaz Reskušić, I., Simonoski Bukovski, D., „Kvazidelikti u rimskom pravu: slučaj *iudex qui litem suam fecit*”, *Pravnik*, 91, 2011, 65–80.
- Konstantinović, M., *Obligaciono pravo – prema beleškama sa predavanja*, Beograd, Savez studenata Pravnog fakulteta u Beogradu, 1965.
- Матић, Д., Объясненї Гражданскогъ законика за Княжество Србско, Beograd, 1851.
- Melilli, E., D. 9.3. *Tutela e sicurezza della circolazione urbana nel diritto romano*, Milano, 2003, Università degli Studi di Milano – Bicocca
- Novaković, R., *Šteta i njena nadoknada – po Marselu Planiolu i ostalim piscima*, Beograd, 1940, Međunarodna knjižarnica
- Palmirski, T., „Some remarks on ne quis in suggrunda protectove id positum habeat, cuius casus nocere posit preator's edict”, *Revue internationale des droits de l' antiquite* L, 2003, 287–300.
- Palmirski, T., How the commentaris to *de his qui deiecerint vel effuderint* and *ne quis in suggrunda edict* could be used on the ground of *edictum de feris*, *Revue internationale des droits de l' antiquite* LIII, 2006, 323–334.

- Polojac, M., O dve vrste objektivne odgovornosti habitatora iz ugla pretorovog edikta *de his qui effuderint vel deiecerint* (Ulpian, 9.3.1. pr-1) u: Dragan M, Mitrović (urednik) *Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije – zbornik radova*, Beograd, 2011, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 132–142.
- Polojac, M., Srpski građanski zakonik i odredbe o prisvajanju divljih životinja: recepcija izvornog rimskog prava, *Anali* 2, 2012, 117–134.
- Polojac, M., O aktuelnosti jednog pretorskog edikta (*edikt de effusis vel deiectis*) u: Dragan Nikolić, et. al. (urednik) *1700 godina Milanskog edikta – zbornik radova*, Niš, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, 2013, 617–625.
- Razvoj hidrologije u Srbiji (2014, avgust 27). Preuzeto sa: <http://www.rgf.bg.ac.rs/dhg/istorija.html>
- Stojčević, D., Oko karaktera kvazidelikta u rimskom pravu, *Anali* 3, 1955, 405–416.
- Stein, P., The actio de Effusis vel Deiectis and the Concept of Quasi-Delict in Scots Law. *The International and Comparative Law Quarterly* 4, 1955, 355–371.
- Stanišić, S., „Odgovornost za štetu zbog izbacivanja predmeta ili prosipanja tekućina iz prostorija”, *Glasnik advokatske komore Vojvodine*, 2012, 293–311.
- Winiger, B. et. al., *Essential Cases on Damage*, Walter de Gruyter, Berlin, 2011.

THE RECEPTION OF ROMAN EDICTS INTO THE SERBIAN CIVIL LAW

Vladimir Ilić

Junior Teaching Associate

Faculty of Law, University of Kragujevac

S u m m a r y

The following edicts were issued by the praetor who designed them in order to protect the safety of Roman citizens and their movement in the vicinity of tall buildings: *de is qui deiecerint vel effuderint* and *ne quis in suggrunda*. The first edict regulated the liability in the cases where damage was caused by the expulsion of items or liquids out of buildings into the street. The second covered the liability for dangerously placed objects, which could injure the passers-by or cause damage. After the Austrian Civil Code, the reception of the aforementioned edicts is found within the Serbian Civil Code. These forms of liabilities consist of the following fundamental elements: capacity to be sued, the grounds of liability, actions causing damage or imposing danger and premises of a building which may cause damage or impose danger. By comparing the regulation of these elements in the Roman law and Serbian Civil Code, the author examines to which extent and manner the reception of Roman law took place.

Keywords: Roman law, Serbian Civil Code, liability, damage

Мср Санда Ђорац,
докторанд Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

ПОНАВЉАЊЕ ПОСТУПКА У ПАРНИЦИ ЗБОГ ОДЛУКЕ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА*

САЖЕТАК: У раду се најпре говори о усвајању Европске конвенције о људским правима и значају који има, а затим о њеном утицају на национално законодавство, посебно на Закон о парничном поступку. Предмет рада представља један од посебних разлога за понављање правоснажно окончаног поступка у парници. Према одредбама Закона о парничном поступку, пресуда Европског суда за људска права може бити основ за улагање овог ванредног правног лека. Ова могућност странки у поступку стоји на располагању, уколико је одлуком ЕСЈП утврђена повреда људског права, а иста може бити од утицаја на доношење повољније одлуке пред националним судовима.

Кључне речи: Европска конвенција о људским правима, Европски суд за људска права, Закон о парничном поступку Републике Србије, понављање поступка у парници

1. ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Европска конвенција о људским правима (у даљем тексту Конвенција) је правни акт Савета Европе, усвојен 1950. године у Риму. Усвајање и примена Конвенције представља најзначајнији корак у развоју права

* Рад примљен 22. 10. 2014. године.

у европској историји и крунско достигнуће Савета Европе.¹ Поред тога, означена је и као есенцијални део заједничког европског наслеђа, изузетно сведочанство европске етичке и правне културе.² Године које су уследиле након усвајања Конвенције, сведоче о томе колико је Конвенција заправо утицала на заштиту људских права на простору држава уговорница. Овај утицај Конвенција остварује најпре због тога што није документ написан једном за сва времена, већ документ који се прилагођава развоју друштва.

Приступањем Конвенцији државе преузимају обавезу поштовања њених одредби, с обзиром да овај међународни инструмент има облик уговора.³ Уговорни облик је намерно изабран, као и у многим другим међународним организацијама које су прихватиле дотадашњи начин стварања правних правила, да се члановима организације не би аутоматски наметала правила понашања; та правила важе само за државе које их изричито прихвате, што се најбоље постиже путем уговора који се (бар теоријски) слободно прихватају.⁴ Притом, Конвенција не прецизира начин на који ће свака страна уговорница обезбедити поштовање гарантованих права. То је домен сваке државе појединачно, јер ратификацијом Конвенције преузимају обавезу да сваком лицу под својом јурисдикцијом фактички осигурају поштовање гарантованих права.⁵

Усвајање Конвенције представљало је одраз настојања да се на европском континенту проблематика основних људских права уреди на општи начин, уз истовремено установљење механизма њихове заштите. Заштита се остварује пред Европским судом за људска права (у даљем тексту ЕСЉП), чије је седиште у Стразбуру. Овај суд установљен је као независно, супранационално тело, ради заштите конвенцијских права и има улогу корективног механизма у случају њиховог непоштовања на националном нивоу. Овако јединствен и посебан надзорни механизам Са-

¹ M. Boyle, *On Reforming the Operation of the European Court of Human Rights*, *European Human Rights Law Review*, Thomson Sweet & Maxwell, Issue 1, 2008, 268.

² L. Wildhaber, *Annual Report 2004 of the European Court of Human Rights, Council of Europe*, Strasbourg, 2005, 33, доступно на http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2004_ENG.pdf

³ М. Милојевић, *Евројска конвенција о људским правима и дужности држава и Евројска конвенција и унутрашње право*, у: Ревизија за европско право, Удружење за европско право Крагујевац, бр. 2–3, 2008, 7.

⁴ *Ibid.*

⁵ Иако су Конвенцијом државе прихватиле одређене дужности оне су задржале велику слободу у законском уређивању услова за уживање права и слобода, укључујући знатна овлашћења у погледу увођења ограничења у општем друштвеном интересу, као и право да стављају резерве на поједине одредбе Конвенције и протокола у случају њихове несагласности са законом. Упркос томе Конвенција доприноси уједначавању стандарда људских права. М. Милојевић, *op. cit.*, 7.

вета Европе није предвиђен ниједним другим међународним уговором и зато се сматра најбитнијим регионалном инструментом ове врсте у свету.

2. УТИЦАЈ ЕВРОПСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА НА НАЦИОНАЛНИ ПРАВНИ СИСТЕМ

Поштовање права генерално, па и оних из Конвенције, не сме остати на нивоу „луке” декларације, већ се она стварно и практично морају остварити. Кроз праксу ЕСЉП, дугу више од пола века, Конвенција је инкорпорирана у правне системе држава уговорница. На тај начин представља европски стандард заштите људских права и међународни документ који има највећи утицај на заштиту људских права. Притом, остављено је пуно дискреционо право државама уговорницама да саме одлуче о начину на који ће имплементирати конвенцијска права. Механизам наднационалне контроле је допунски, односно супсидијаран у односу на национални.

Конвенција је у правни систем Србије унета ратификацијом.⁶ Као ратификован документ и правни извор Конвенција се непосредно примењује од стране судова и свих органа и институција који се баве заштитом људских права.⁷ Непосредна примена потврђеног међународног уговора у националном правном систему произилази из чл.16. Устава. Поред тога, из исте уставне одредбе следи и да потврђени међународни уговор има примат у односу на закон, али не и у односу на Устав.⁸ Конвенција, дакле,

⁶ Види: Закон о ратификацији Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, *Службени лист Србије и Црне Горе – Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005.

⁷ Конвенција се примењује *ratione loci*, примарно на територији, као и екстериторијално, када органи власти врше функције суверене власти ван ове територије. Конвенција се примењује *ratione personae* на сва лица која дођу у контакт са јурисдикцијом (надлежношћу) државних органа Србије, а који су странка у грађанском судском поступку. Конвенција се примењује *ratione materie* на све гаранције које су садржане у чл. 2. до 14. Конвенције, које *inter alia*, обухватају и низ процесноправних гаранција у грађанско-судском поступку. У принципу, Конвенција нема ретроактивно дејство тако да се примењује *ratione temporis*, само на оне чињенице које су се десиле након што је Конвенција ступила на снагу у Србији. А. Јакшић, *Грађанско процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2012, 84.

⁸ Д. Палачковић, *Извршни послови и примена чл. 6. Европске конвенције за заштити људских права и основних слобода*, у: *Право Републике Србије и право Европске уније – стање и перспективе*, Правни факултет у Нишу, свеска 2, 2009, 82. У том смислу и В. Петров, *Контрола уставности међународних уговора*, доступно на: <http://www.pravniportal.rs/>, где се наводи: Устав Србије из 2006. (*Службени гласник РС*, бр. 98/2006) је потврђене међународне уговоре поставио између Устава и закона. Они су испод Устава („...морају бити у складу са Уставом” – чл. 16/2; „...не смеју бити у супротности са Уставом” – чл. 194/4),

има „превласт” у односу на све остале законе у Србији, а судови и други органи у свом раду могу примењивати конвенцијске одредбе и у ситуацији када се грађани на њих не позивају.

Конвенција и пракса ЕСЉП остварују утицај на национални правни систем у два главна правца – на законодавство и на судску праксу.⁹ Најпре, у националном правном систему евидентне су значајне реформе, па је, како се истиче, Конвенција покренула законодавну „лавину”.¹⁰ Усвајањем Конвенције, Србија је преузела обавезу да своје законодавство уподоби европским стандардима, односно стандардима који су постављени Конвенцијом и њеним тумачењем у пракси ЕСЉП.^{11,12} Други правац утицаја

а изнад закона („закони и други општи акти донети у Републици Србији не смеју бити у супротности са потврђеним међународним уговорима...” – чл. 194/5). Као последица овако одређене хијерархије правних аката, изричито је предвиђено да Уставни суд одлучује о „сагласности закона и других општих аката са Уставом, општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима” (чл. 167/1 т. 1) и „сагласности потврђених међународних уговора са Уставом” (чл. 167/1 т. 2).

⁹ Д. Поповић, *Утицај Европске конвенције за заштити људских права и основних слобода*, Правни записи, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, бр. 2/2011, 344.

¹⁰ Наиме, учени су бројни недостаци у постојећем законодавном поретку, тако да је доношење бројних нових закона и иновирање постојећих истакнуто обележје рада парламента у Србији протеклих година. Појачана законодавна активност је резултат укључивања у европске интеграционе процесе, који се одвијају у оквиру Европске уније, тако да се истовремено врши усклађивање и са правом Конвенције и са правом Европске уније. Убрзано усклађивање нашег правног система са захтевима Конвенције и праксом ЕСЉП започело је још након политичких промена 2000. године и у међувремену, до пријема Савезне Републике Југославије у Савет Европе, дошло је до значајне законодавне активности, а та активност наставља се и данас. М. Настић, *Уставној правни основ примене Европске конвенције за заштити људских права и основних слобода у поступку пред националним уставним судовима*, докторска дисертација, Ниш, 2012, 225.

¹¹ Провера усаглашености предлога закона, постојећих закона и управне праксе са стандардима наведеним у Европској конвенцији о људским правима, предмет је Препоруке Комитета министара Р (2004) 5, која је усвојена 12. маја 2004. године. У овој Препоруци се наглашава да Конвенција мора остати есенцијална референтна тачка за заштиту људских права у Европи, уз подсећање да је надзорни механизам Конвенције допунског карактера и права и слободе из Конвенције треба да буду заштићена, пре свега, на националном нивоу. Препорука је доступна на <http://www.zastupnik.mpravde.gov.rs/cr/articles/dokumenti/preporuke/preporuka-r-2004-5.html>

¹² Примери промене законодавства држава уговорница су најбоља илустрација утицаја Конвенције и праксе ЕСЉП. Након одлука ЕСЉП, Белгија је изједначила статус брачне и ванбрачне деце и промењен је Грађански законик, Данска је усвојила допуне закона о старатељству над ванбрачном децом, Француска је усвојила закон о прислушкивању телефона, Грчка је усвојила допуне закона о лишавању слободе пре суђења, а Холандија је допунила војни кривични закон и изменила закон о притвору ментално оболелих пацијената. У Немачкој су услед непримереног трајања притвора измењене одредбе кривичног поступка. Швајцарска је потпуно ревидирала организацију свог судства и кривични поступак у примени на федералну армију и измењен је грађански законик у погледу лишавања слободе у поправним центрима. Уједињено Краљевство је законом забранило телесно кажњавање деце у државним школама. Италија је извршила измену Закона о парничном поступку

Конвенције, огледа се у националној судској пракси, односно кроз „позивање” странака (и/или њихових заступника) и националних судова на конвенцијске норме и праксу ЕСЈП.

3. ПОСЕБАН РАЗЛОГ ЗА ПОНАВЉАЊЕ ПОСТУПКА У ПАРНИЦИ ЗБОГ ОДЛУКЕ ЕСЈП

Промена у националном законодавству, као последица ратификације Конвенције и праксе ЕСЈП, довела је до установљавања једног новог разлога за понављање поступка у парници. Тако, чл. 426/1. т. 11. Закона о парничном поступку (у даљем тексту ЗПП),¹³ прописује да се поступак који је одлуком суда правоснажно окончан може по предлогу странке поновити ако странка стекне могућност да употреби одлуку Европског суда за људска права којом је утврђена повреда људског права, а то је могло бити од утицаја на доношење повољније одлуке.

Овај ванредни правни лек најпре је уведен Законом о парничном поступку из 2004. године.¹⁴ Његовим увођењем, прихваћена је препорука Комитета министара Савета Европе Р (2000) 2 од 19. јануара 2000. године, упућена државама уговорницама за преиспитивање или поновно отварање одређених предмета на националном нивоу по изрицању пресуде ЕСЈП.¹⁵ Увођењем овог разлога, оштећена страна ставља се, у мери у којој је то могуће, у исти положај као што је онај који је имала пре кршења права из Конвенције (*restitutio in integrum*).

Понављање поступка у грађанској парници, из наведеног разлога, усваја, дакле, и важећи ЗПП, али у другачијој формулацији. Наиме, у претходном ЗПП, понављање се могло тражити ако је по правоснажно окончаном поступку пред националним судом ЕСЈП донео одлуку о истом или сличном правном односу против Републике Србије, док сада разлог за понавља-

(тзв. *Pinto law*), уводећи правни лек због дужине трајања поступка у грађанским стварима, омогућавајући подносиоцима захтева да и без обраћања ЕСЈП добију правичну накнаду због повреде права гарантованих Конвенцијом. Хрватска је изменила свој Уставни закон и предвидела могућност покретања поступка пред Уставним судом Хрватске и пре него што је исцрпљен предвиђени правни пут, у случају када се ради о грубој повреди уставних права, а редовни суд није у разумном року донео одлуку. Ови, али и други примери, указују да је пракса ЕСЈП не само у служби заштите људских права, већ је и, како се у литератури наводи, „својеврстан катализатор” за потпуну хармонизацију правних система држава чланица Савета Европе са Конвенцијом.

¹³ Закон о парничном поступку (*Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).

¹⁴ Закон о парничном поступку (*Службени гласник РС*, бр. 125/04), чл. 422/1. т. 10.

¹⁵ Препорука је доступна на [www.zastupnik.mpravde.gov.rs/images/REC_br\(2000\)2_otvaranje.doc](http://www.zastupnik.mpravde.gov.rs/images/REC_br(2000)2_otvaranje.doc)

ње поступка није било која одлука ЕСЈП. Напротив, услов је доношење пресуде ЕСЈП у корист странке која захтева понављање поступка, у којој је утврђено да је у парничном поступку, чије се понављање захтева, дошло до повреде неког права које гарантује Конвенција.¹⁶ Странка, дакле, једино тада има могућност да захтева од националног суда одобрење за понављање поступка. Међутим, уколико је ЕСЈП утврдио да је повређено право странке на одлучивање у разумном року, то неће бити разлог за понављање поступка, јер се понављањем поступка ова повреда не може отклонити.¹⁷

Одредба раније важећег ЗПП, којом се из овог разлога дозвољавало понављање поступка, била је генерално гледано за грађане повољнија јер, иако се на њих директно није односила одлука ЕСЈП, имали су могућност да се у поступку у коме је постојао исти или сличан правни однос позову на праксу или заузет став ЕСЈП, као основ за понављање правоснажно окончаног поступка. Поред тога, улагање овог ванредног правног лека из наведеног разлога, могуће је под условом да је у питању повреда људског права, која је такве природе да може бити од утицаја на доношење повољније одлуке за странку која тражи понављање поступка, док претходни закон није садржао таква ограничења.

У складу са начелом диспозиције, овај поступак се може покренути само по предлогу странке. Легитимацију за подношење предлога из овог разлога имају лица која су у поступку чије се понављање тражи, имала статус странака односно њихови правни следбеници. Умешач који је ступио у парницу до правоснажности одлуке о тужбеном захтеву овлашћен је да изјави овај правни лек.¹⁸ Умешач са положајем јединственог супарничара овлашћен је да изјави овај ванредни правни лек и у парници у којој није учествовао без своје кривице.¹⁹ Притом, предлог за понављање поступка у име странке, односно лица која имају право да изјаве овај правни лек подноси адвокат, јер је странка у овом поступку постулативно неспособна.²⁰

Понављање правоснажно окончаног судског поступка омеђено је роковима, који су предвиђени из разлога правне сигурности. Кад ЕСЈП утврди кршење неког људског права или основне слободе, поступак који је правоснажно окончан пред националним судом, може се на предлог странке поновити по општим правилима за понављање поступка у року од 60 дана колико износи субјективни рок, а рачуна се од дана када је

¹⁶ А. Јакшић, *op. cit.*, 652.

¹⁷ Н. Петрушић, Д. Симоновић, *Коментар Закона о парничном поступку*, Службени гласник, Београд, 2011, 796.

¹⁸ ЗПП, чл. 215/2.

¹⁹ ЗПП, чл. 219/2.

²⁰ ЗПП, чл. 85/6.

странка могла да употреби правоснажну одлуку која је разлог за понављање поступка, дакле одлуку Европског суда за људска права.²¹ Поред тога, подношење предлога ограничено је објективним роком који износи пет година и рачуна се од дана правоснажности одлуке, чијим протеклом странка губи право да тражи понављање поступка.²² Међутим, одлуком Уставног суда Србије²³ неуставном је оглашена одредба чл. 428/3. ЗПП. У овој одлуци се између осталог наводи:

„Неспорно да странка ни на који начин не може да утиче на то да се поступак заштите њених зајемчених права пред Уставним судом и ЕСЈП оконча пре истека рока прописаног одредбом чл. 428/3. ЗПП. Како је, према ставу ЕСЈП, уставна жалба у Републици Србији делотворно правно средство за заштиту слобода и права грађана и услов за обраћање ЕСЈП је вођење поступка пред Уставним судом, у складу са правом зајемченим одредбом чл. 22/2. Устава, односно да је грађанин као странка претходно заштиту својих права покушао да оствари пред Уставним судом, Суд је утврдио да одредба чл. 428/3, у вези са разлогом за понављање поступка предвиђених чл. 426/1. т. 11) и 12) ЗПП, доводи у питање остваривање других права зајемчених Уставом, и то конкретно остваривање права на правично суђење и права на правно средство из чл. 32. и 36. Устава. Ово стога што странка, у року од шест месеци након одлуке Уставног суда по уставној жалби, има право да се обрати ЕСЈП.

У ситуацији кад странка не може утицати на временско ограничење тог поступка, објективни рок за понављање поступка од пет година од дана кад је одлука постала правоснажна доводи у питање уставну гаранцију из чл. 22/1. Устава, односно могућност уклањања последица које су повредом настале кад ЕСЈП, односно Уставни суд утврди повреду људског права, а то је могло бити од утицаја на доношење повољније одлуке.”

У складу са овом одлуком Уставног суда у Закон о изменама и допунама Закона о парничном поступку (у даљем тексту ЗИД ЗПП)²⁴ унета је ова измена, па се објективни рок од пет година од дана кад је одлука постала правоснажна не односи на понављање поступка у случајевима ако странка стекне могућност да употреби одлуку ЕСЈП којом је утврђена повреда људског права. Тако је, у ствари, „враћено” решење ЗПП из 2004.

²¹ ЗПП, чл. 428/1 т. 4.

²² ЗПП, чл. 428/3.

²³ Одлука Уставног суда Србије бр. IУз-147/2012 од 21. 02. 2013. (*Службени гласник РС*, бр. 74/2013).

²⁴ Закон о изменама и допунама Закона о парничном поступку (*Службени гласник РС*, бр. 55/14 од 23. маја 2014. године), чл. 17.

године, који подношење предлога за понављање поступка из овог разлога није ограничавао објективним преклузивним роком, а странка је могла да тражи понављање поступка било када у року од 30 дана од сазнања за постојање разлога за понављање поступка.²⁵ Ипак, и овакво решење подлеже критици и постоје разлози због којих је потребно да овај рок ипак буде одређен. Тако је бивши заступник Републике Србије пред ЕСЈП, изнео критику раније важеће одредбе ЗПП (чл. 422/1. т. 10) наводећи да се може закључити да странка која је учествовала у поступку који је правоснажно окончан, може било када предложити понављање поступка уколико је ЕСЈП донео одлуку против Србије, али да је овакво решење сувише широко и у супротности са начелом правне сигурности. Истиче да странкама свакако треба омогућити да предложи понављање поступка уколико постоје законом предвиђени разлози, али да потпуно одсуство рока за поступање у овом случају доприноси немогућности коначног решења једног правног односа у неодређеном временском року. Даље, тврди да то са друге стране, доводи и до практичног проблема у процесу надгледања процеса извршавања пресуда ЕСЈП, јер се подносиоцима представки оставља недефинисан период у коме могу тражити понављање поступка, што може бити разлог Одељењу за извршавање да прати извршавање пресуде ЕСЈП дуже време него што би то било учињено да је рок јасно одређен (нпр., када би субјективни рок био три месеца од дана сазнања за пресуду, држава би могла да наведе да у том року подносилац представке није поступио, или је, пак, поступио). Зато би, према његовим речима, било која одлука подносиоца представке (да покрене поступак за понављање или да одустане од понављања) допринела дефинитивном решењу предметног правног односа. Такође, објективни рок би за овај случај могао бити и дужи од 5 година. У сваком случају, упркос потреби за заштитом људских права, законска решења треба прилагодити реалности водећи рачуна о појединачним интересима лица до чије повреде права је дошло, али и о правној сигурности и потреби да се правни односи коначно реше.²⁶

Предлог за понављање поступка подноси се суду који је донео одлуку у првом степену, што је и иначе правило за све правне лекове. У предлогу се мора навести законски основ по коме се тражи понављање, околности из којих произлази да је предлог поднет у законском року и докази којима

²⁵ Закон о парничном поступку (*Службени гласник РС*, бр. 125/04), чл. 424/3 прописивао је да се по протеклу рока од пет година од дана кад је одлука постала правоснажна, предлог за понављање поступка не може поднети, осим ако се понављање тражи из разлога наведених у чл. 422. т. 1, 2. и 10. овог закона.

²⁶ С. Царић, *Пракса Европског суда за људска права у вези са применом одредаба грађанско процесног права од стране судова у Републици Србији – разна питања*, Билтен Врховног касационог суда, бр.1/2013, 223.

се поткрепљују наводи предлагача, најпре одлука ЕСЈП.²⁷ Уколико постоји одлука ЕСЈП, првостепени суд не може одбити предлог за понављање поступка, уколико је исти благовремен,²⁸ потпун²⁹ и дозвољен.³⁰ Дакле, сама чињеница да је ЕСЈП утврдио неку повреду људских права везану за одређени поступак, дозвољава странци да поново подвргне резултате тог поступка преиспитивању путем тог ванредног правног лека.³¹

Ако суд не одбаци предлог као неблагоприятан, непотпун или недозвољен, по правилима о личном достављању доставиће примерак предлога противној странци која има право да у року од 30 дана одговори на предлог. Овај рок је важећим ЗПП продужен, док је ранији закон прописивао у чл. 426/2. рок од 15 дана. Странка може, али нема обавезу да одговори на предлог. Када суду стигне одговор на предлог или када протекне рок за давање одговора, суд ће одредити рочиште за расправљање о предлогу. На рочишту које се одржава пред првостепеним судом одлучује се о основаности предлога за понављање поступка. Притом, национални суд је у поновљеном поступку дужан да прихвати правно схватање ЕСЈП у погледу утврђених повреда, јер се тиме отклањају штетне последице учињене повреде и обезбеђује примена Конвенције. У чл. 431/2. ЗПП прописана је обавеза одређивања временског оквира и у овом поступку, уколико је потребно одржати више од једног рочишта, што је новина овог закона.

По одржаном рочишту за расправљање о предлогу, првостепени суд доноси одлуку о предлогу (осим ако се разлог за понављање поступка односи искључиво на поступак пред судом вишег степена – чл. 433. ЗПП). Решењем којим се дозвољава понављање поступка укинуће се и одлука донета у ранијем поступку, којом је правна ствар решена. Тиме се окончава прва фаза поступка по овом правном леку (*iudicium rescindens*) и започиње друга фаза (*iudicium rescissorium*), у којој се поново расправља и одлучује о предмету парнице.³² Првостепени суд ће рочиште за главну расправу одредити тек по правоснажности решења којим се дозвољава понављање поступка. На новој главној расправи странке могу да износе нове чињенице и да предлажу нове доказе, у складу са временским оквиром који суд одреди.³³

²⁷ ЗПП, чл. 429/2.

²⁸ Вид. ЗПП, чл. 428/1, који прописује поменути рок од 60 дана за подношење овог предлога.

²⁹ ЗПП, чл. 429/2.

³⁰ Вид. ЗПП, чл. 85/6. и 428. У чл. 18. ЗИД ЗПП, прецизиран је чл. 430/1. ЗПП тако што се прецизира да је овај, али и не само овај правни лек недозвољен ако није изјављен преко пуномоћника адвоката.

³¹ В. Ракић Водинелић, *Грађани против Србије*, Пешчаник, доступно на <http://pescanik.net/gradani-protiv-srbije>

³² Н. Петрушић, Д. Симоновић, *op. cit.*, 814. и А. Јакшић, *op. cit.*, 655.

³³ Вид. ЗПП, чл. 432.

Ако се разлог за понављање поступка односи искључиво на поступак пред судом вишег степена, првостепени суд ће доставити предмет суду вишег степена ради доношења одлуке. О предлогу за понављање поступка суд вишег степена одлучује без расправе. Ако суд вишег степена нађе да је оправдан предлог за понављање поступка и да није потребно одржати нову главну расправу, укинуће одлуке донете у ранијем поступку и донеће нову одлуку о главној ствари.³⁴

ЗИД ЗПП у чл. 19. додаје нови чл. 433а. који уређује понављање поступка пред Врховним касационим судом (у даљем тексту ВКС), ако се разлог за понављање поступка односи искључиво на поступак пред овим судом, дакле поступак по ванредном правном леку. Понављање поступка пред овим судом има своје специфичности. Оне се најпре огледају у разлици која постоји у разлозима због којих се може тражити понављање поступка пред првостепеним и другостепеним судом, у односу на ВКС. Овде је смањен, односно ограничен број разлога. Ипак, у разлоге за понављање поступка пред ВКС укључена је и могућност из чл. 426/1. т. 11, који се односи на могућност да странка употреби одлуку ЕСЈП којом је утврђена повреда људског права. Предлог за понављање поступка подноси се преко првостепеног суда, па ако сходно чл. 430/1. не одбаци предлог првостепени суд ће га доставити противној странци на одговор. Када суду стигне одговор на предлог или када протекне рок за давање одговора (чл. 430/2), првостепени суд ће списе доставити ВКС. Ако ВКС нађе да је предлог за понављање поступка основан, укинуће своју ранију одлуку и без расправе донети нову одлуку о главној ствари.

Оправдано се намеће питање колико је поднето предлога за понављање поступка пред националним судовима, а са позивом на пресуду ЕСЈП. Београдски центар за људска права спровео је истраживање како би испитао у којој су мери, између осталог и могућности чл. 426/1. т. 11. ЗПП утицале на праксу судова у Србији. Како се наводи у извештају Београдског центра за људска права:

„Захтевом за приступ информацијама од јавног значаја, од основних судова је затражено обавештење да ли је на основу наведеног члана донета одлука о понављању поступка или да ли се тренутно води поступак. На основу добијених одговора од основних судова, ова одредба није заживела у нашој судској пракси. Само је пред Основним судом у Новом Саду, Судска јединица у Врбасу, у једном предмету (*Салонијај и Дробњац*, Посл. бр. VI 2Р 6/10) дошло до понављања поступка.”³⁵

³⁴ Вид. ЗПП, чл. 433.

³⁵ Београдски центар за људска права, доступно на <http://www.bgcentar.org.rs/projekti/analiza-uticaja-odluka-esljp-ustavnog-suda-rs-zastita-ljudskih-prava-pred-srbijanskim-sudovima-doprinos-monitoringu-reforme-pravosudja/>

4. ЗАКЉУЧАК

Понављање поступка један је од начина за отклањање последица повреде права гарантованих Конвенцијом. Наиме, правоснажно окончан поступак се може по предлогу странке поновити, ако странка стекне могућност да употреби одлуку ЕСЉП, којом је утврђена повреда људског права, а то је могло бити од утицаја на доношење повољније одлуке. Инвентарисање овог разлога за понављање поступка (чл. 426/1. т. 11. ЗПП) треба да омогући појединцима да након одлуке ЕСЉП заштите права пред националним судовима. Другим речима, овај ванредни правни лек је начин за отклањање повреде права гарантованих Конвенцијом и може се применити у свим ситуацијама у којима оштећена страна трпи негативне последице због конкретног поступка, а које се не могу исправити новчаном накнадом, односно правичним задовољењем. Или, уколико пак, пресуда ЕСЉП доводи до закључка да је спорна пресуда националног суда мериторно супротна Конвенцији или када је утврђена повреда последица процедуралне грешке или недостатка такве тежине да је могла озбиљно довести у сумњу исход поступка пред националним судовима.³⁶ Међутим, како смо у раду навели, не располажемо подацима на основу којих се може извести закључак да ли се и у којој мери понављање поступка из овог разлога примењује у пракси.

ЛИТЕРАТУРА

- Boyle, M., *On Reforming the Operation of the European Court of Human Rights*, European Human Rights Law Review, Thomson Sweet & Maxwell, Issue 1, 2008.
- Wildhaber, L., *Annual Report 2004 of the European Court of Human Rights, Council of Europe*, Strasbourg, 2005.
- Јакшић, А., *Грађанско процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2012.
- Милојевић, М., *Евројска конвенција о људским правима и дужности држава и Евројска конвенција и унутрашње право*, у: Ревизија за европско право, Удружење за европско право Крагујевац, бр. 2–3, 2008.
- Настих, М., *Уставноправни основ примене Евројске конвенције за заштити људских права и основних слобода у поступку пред националним уставним судовима*, докторска дисертација, Ниш, 2012.
- Ракић Водинелић, В., *Грађани против Србије*, Пешчаник, доступно на <http://pescanik.net/gradjani-protiv-srbije>

³⁶ М. Пауновић, С. Царић, *Евројски суд за људска права – основна начела и шок поступка*, Београд, Службени гласник, 2006, 77–78.

- Палачковић, Д., *Извршни поседујак и примена чл. 6. Европске конвенције за заштитију људских права и основних слобода*, у: Право Републике Србије и право Европске уније – стање и перспективе, Правни факултет у Нишу, све-ска 2, 2009.
- Пауновић, М., Царић, С., *Европски суд за људска права – основна начела и шок поседујак*, Београд, Службени гласник, 2006.
- Петров, В., *Контрола уставности међународних уговора*, доступно на: <http://www.pravniportal.rs/>
- Петрушић, Н., Симоновић, Д., *Коментар Закона о парничном поседујуку*, Службе-ни гласник, Београд, 2011.
- Поповић, Д., *Ушцај Европске конвенције за заштитију људских права и основних слобода*, Правни записи, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, бр. 2/2011.
- Царић, С., *Пракса Европског суда за људска права у вези са применом одредаба грађанско процесног права од стирани судова у Републици Србији – разна пи-шања*, Билтен Врховног касационог суда, бр. 1/2013.

REPEATED TRIAL DUE TO DECISION OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Sanda Ćorac, LL. M.

Ph. D. student

University of Kragujevac Faculty of Law

S u m m a r y

This paper first deal with the adoption of European Convention on Human Rights and its importance and impact on national legislature, especially on the Law on Civil Procedure. The main focus in this paper is on the specific reason for repeating trial in which final and binding judgment is passed. Based on the Law on Civil Procedure, the decision of the European Court of Human Rights may be the basis for filing this extraordinary legal remedy. The party may use this opportunity if the European Court of Human Rights has found breach of human right, and this may result in a more favorable decision by national courts..

Keywords: European Convention on Human Rights, The European Court of Human Rights, Serbian Law on Civil Procedure, repeated trial in civil proceedings

Prof. dr Aleksandar Radovanov,
red. prof. na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe u Novom Sadu
Dr Zoran N. Orelj, advokat u Apatinu

NOVČANA PRIMANJA ZAPOSLENIH*

SAŽETAK: Zarade i druga novčana primanja su osnovna i najvažnija novčana primanja zaposlenog, to je glavni izvor njegovih sredstava za egzistenciju, njegov interes i motiv da stupi u radni odnos. Zarade zaposlenih predstavljaju takođe interes i za poslodavca, jer se zajedno sa dobiti izdvajaju iz iste novostvorene vrednosti. Poslednji u nizu zainteresovanih za ovaj radnopravni institut jeste država, jer zarade predstavljaju značajan faktor socijalno-materijalne sigurnosti ljudi i društveneno-ekonomske stabilnosti društva. Cilj ovog istraživanja je da se uz analizu odredbi Zakona o radu i Zakona o porezu na dohodak građana, putem poznatih naučnih metoda, dođe do boljeg uspostavljanja zakonske regulativne koja će dovesti do stabilnijih odnosa između zainteresovanih, a time i većeg kvaliteta obavljanja posla i efekata koje posao sam po sebi donosi.

Ključne reči: zarade, zaposleni, novčana primanja, vrednosti, naknade

1. NOVČANA PRIMANJA ZAPOSLENIH PO ZAKONU O RADU

Ustav i pozitivno radno zakonodavstvo predviđaju da zaposleni ima pravo na odgovarajuću zaradu koja se utvrđuje u skladu sa zakonom, opštim aktom

* Rad primljen 1. 12. 2014. godine.

(kolektivnim ugovorom) i ugovorom o radu, uvažavajući vreme provedeno na radu i ostvarene rezultate rada.¹

U uslovima redovnog i normalnog rada i poslovanja postoje dve grupe primanja zaposlenih koja se isplaćuju: primanja koja se smatraju zaradom i primanja koja se ne smatraju zaradom.

„Zaradu, naknadu zarade i druga primanja zaposlenog valja razlikovati.² Zarada se ostvaruje isključivo radom. Naknada zarade se ostvaruje umesto zarade u određenim slučajevima odsustvovanja sa rada. Druga primanja se ostvaruju u određenim prilikama ili neprilikama i nisu neposredno uslovljena radom.”³

U teorijskom smislu, zarada i druga primanja su bitan elemenat pojma radnog odnosa, a u pozitivno-pravnom smislu ta primanja se tretiraju kao osnovno pravo iz radnog odnosa.⁴

2. PRIMANJA ZAPOSLENIH KOJA SE SMATRAJU ZARADOM

Osnovno obeležje radnog odnosa jeste njegova oneroznost, jer se nikada u random odnosu ne pretpostavlja besplatnost.⁵

Prema st. 1. čl. 104. postojećeg Zakona o radu, zaposleni ima pravo na odgovarajuću zaradu, koja se utvrđuje u skladu sa zakonom, opštim aktom i

¹ Šunderić, Borivoje, „Ustav i radno pravo”, Radno i socijalno pravo, – časopis za teoriju i praksu radnog i socijalnog prava br. 1–6/2006, „Promene u radnom i socijalnom zakonodavstvu”, Intermex, Beograd, 34; isto potvrđuju svi do sada doneti Zakoni o radu: čl. 81. Zakona o radu iz 2001. god. koji je objavljen u *Službenom glasniku RS*, 70/2001 i 73/2001 – ispr.; čl. 104. Zakona o radu iz 2005. god. koji je objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 i 75/2014

² Zarada (eng. Wage) ili plata (eng. Salary) su termini koji se po pravilu koriste kao sinonimi, koji izražavaju dva oblika (direktnih) primanja zaposlenih iste pravne prirode. Pravnu prirodu (pravni režim) zarade (plate) karakteriše nekoliko svojstava: zarada je (kao izraz sinalagmatske prirode ugovora o radu i radnog odnosa) novčano i drugo primanje zaposlenog u vezi sa (izvršenim) radom, preuzeto: G. H. Camerlynck, G. Lyon-Caen, J. Pelissier, *op. cit.*, 490–491.

U međunarodnom radnom pravu koristi se sintagma – pravo na poštenu zaradu, a u evropskom nekomunitarnom radnom pravu, izmenjena evropska socijalna povelja zaradu stavlja u kontekst „pristojnog standarda življenja”. Pravo na „pravednu i povoljnu zaradu” (eng. Just and favorable), koja zaposlenom obezbeđuje egzistenciju dostojnu čoveka, sadržano je i u Opštoj deklaraciji o pravima čoveka UN (čl. 23, st. 3). Sa svoje strane, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima proklamuje pravo na pravedne uslove rada i obezbeđivanje pristojnog, čoveka dostojnog života (čl. 7). Pritom, pristojan standard življenja uključuje zadovoljenje osnovnih ekonomskih, socijalnih i kulturnih potreba, shodno nivou razvijenosti zajednice; Betten, L., *International labour law: selected issues*, Kluwer, Deventer,

1993. Request number: Law Library 15.251 10, 211 i 213.

³ Ivošević, Zoran, Ivošević, Milan, *Komentar Zakona o radu*, Beograd, 2007, 74.

⁴ Jovanović, Predrag, *Radno pravo*, VI izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet u Novom sadu, Novi Sad, 2012, 278.

⁵ Tintić, Nikola, *Radno i socijalno pravo*, Radni odnosi II, Zagreb, 1972, 303.

ugovorom o radu. U hijerarhijskom odnosu navedenih akata, po principu *favor laborem*,⁶ najpovoljnija rešenja bi trebala da se nalaze u ugovoru o radu. Zakonom o radu⁷ se zaposlenima garantuje jednaka zarada za isti rad ili rad iste vrednosti kod istog poslodavca.

Iako je zarada pravo iz radnog odnosa za njeno ostvaranje nije dovoljno da taj odnos postoji. Zarada se stiče radom.⁸

Odredbom st. 2. čl. 104. Zakona, postavljen je princip da za isti rad poslodavac mora plaćati istu zaradu. Pod istim radom se podrazumeva rad na istovetnim poslovima. Pod radom iste vrednosti podrazumeva se, pored rada na istim poslovima, i rad na različitim poslovima. Različita zarada za rad iste vrednosti nije dopuštena.

Ovaj princip: „za rad iste vrednosti ista zarada”, važi samo kod istog poslodavca.

Ništavi su svi akti poslodavca koji su u suprotnosti sa zakonskom garancijom jednake zarade za rad iste vrednosti. Ovim se zaposlenom omogućuje pravo na naknadu štete. To pravo zaposlenom garantuje nadoknadu svih zaostalih primanja u slučaju povrede navedene zakonske garancije.

Zakon o radu u st. 3. čl. 104. precizira šta se podrazumeva pod pojmom: „rad iste vrednosti”. Određeno je da se za rad iste vrednosti zahteva:

- a) isti stepen stručne spreme;⁹
- b) ista radna sposobnost (stručnost, umešnost, veština);¹⁰
- c) isto radno iskustvo¹¹ i
- d) odgovornost i isti fizički i intelektualni rad.¹²

⁶ U skladu sa načelom *in favor laborem*, kolektivnim i individualnim ugovorima o radu se mogu urediti povoljniji položaj i obim prava u odnosu na režim objektivnog prava.

⁷ Korišćeni naziv: „Zakon o radu”, u ovom se radu koristi za Zakon objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 i 75/2014.

⁸ Brajić, Vlajko, *Radno pravo, radni odnosi, drugi odnosi rada i socijalno osiguranje*, VI izmenjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, 2001, 211.

Na ovu konstataciju ukazuje i presuda Vrhovnog suda Srbije Rev. br. 6763/97 od 21. 1. 1998. god.

⁹ Struka je širi pojam od zanimanja. Stručna sprema omogućava bavljenje grupom srodnih zanimanja, ali ne i zanimanja druge struke. U tom smislu je i rešenje Vrhovnog suda Srbije, Rev. br. 1896/93 od 3. 6. 1993. god.

Ivošević, Zoran, Ivošević, Milan, *Komentar Zakona o radu*, Beograd, 2004, 42–48;

¹⁰ *Ibid.*, 93.

¹¹ Radno iskustvo je vreme provedeno na radu u obavljanju poslova koji su isti ili slični poslovima koji treba da se obavljaju. Ono se često poistovećuje sa radnim stažom, iako su to dva različita pojma. Radni staž je vreme rada provedeno na bilo kojim poslovima i zadacima, a radno iskustvo se stiče na određenim poslovima.

¹² Odgovornost se meri značajem poslova za ukupno organizovanje i funkcionisanje radnog procesa. Složeniji poslovi su najčešće i odgovorniji, mada to nije uvek slučaj konkretno kod poslova portira: posao je odgovoran a ne spada u grupu poslova koji su složeni za obavljanje.

Prema st. 1. čl. 105. Zakona o radu, zarada se sastoji od:

1. zarade za obavljene rad i vreme provedeno na radu;
2. zarade po osnovu doprinosa zaposlenog poslovnom uspehu poslodavca i
3. drugih novčanih primanja po osnovu rada koje je poslodavac dužan da isplaćuje.

2.1. Zarada za obavljene rad i vreme provedeno na radu

Zarada za obavljene rad i vreme provedeno na radu sastoji se od:

- *osnovne zarade* koja se određuje na osnovu uslova, utvrđenih pravilnikom o sistematizaciji radnih mesta (stepen stručne sprema, radna sposobnost, radno iskustvo) i vremena provedenog na radu (puno ili nepuno radno vreme);
- *dela zarade za radni učinak* koji se određuje na osnovu kvaliteta i obima obavljenog posla, kao i odnosa zaposlenog prema radnim obavezama; i
- *uvećane zarade* koja se isplaćuje za rad na dan praznika koji je neradni dan – 110 % od osnovice; za rad noću, ako takav rad nije vrednovan pri utvrđivanju osnovne zarade – 26 % od osnovice; za prekovremeni rad – 26 % od osnovice; po osnovu vremena provedenog na radu za svaku punu godinu rada ostvarenu u radnom odnosu kod poslodavca – najmanje 0,4 % od osnovice (do poslednjih izmena Zakona o radu iz 2014. godine obračun se vršio na ukupne godine radnog staža)¹³.

Ako su se istovremeno stekli uslovi na uvećanu zaradu po više osnova, procenat uvećane zarade ne može biti niži od zbira procenata po svakom od osnova uvećanja.

2.1.1. Osnovna zarada predstavlja novčanu vrednost konkretnih poslova i zadataka na radnom mestu zaposlenog i potrebnog vremena rada na tim poslovima. Osnovna zarada se određuje na osnovu: uslova utvrđenih pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji poslova i vremena provedenog na radu.¹⁴ Ona se određuje na osnovu uslova i vremena rada.

Uslovi rada utvrđuju se pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji poslova a tiču se poslova za koje je zaposleni zasnavao ugovor o radu.

¹³ Poslednje izmene su objavljene u *Službenom glasniku RS*, br. 75/2014; st. 2. čl. 108. Zakona glasi: „Pri obračunu minulog rada računa se i vreme provedeno u radnom odnosu kod poslodavca prethodnika iz čl. 147. ovog zakona, kao i kod povezanih lica sa poslodavcem u skladu sa zakonom.”

¹⁴ Regulisano čl. 107. st. 1. Zakona o radu.

Vreme rada se utvrđuje rasporedom radnog vremena u smislu čl. 55. Zakona o radu, a tiče se punog odnosno nepunog radnog vremena.

Osnovna zarada, zajedno sa zaradom po osnovu radnog učinka, učestvuje u ukupnoj zaradi za obavljeni rad i vreme provedeno na radu, a predstavlja osnovicu za utvrđivanje uvećane zarade.

Prema odredbi čl. 107. st. 4. Zakona o radu omogućeno je da se kod poslodavca može utvrditi i veća osnovna zarada na osnovu elemenata iz opšteg akta.¹⁵

Za standardni učinak i puno radno vreme, novčani iznos osnovne zarade koji se ugovara sa zaposlenim ne može biti niži od minimalne zarade.

2.1.2. Deo zarade za radni učinak.– Odredbom čl. 107. st. 2. i 3. propisane su osnove za određivanje radnog učinka i određivanje mogućnosti pojedinih elemenata za utvrđivanje zarade po osnovu radnog učinka putem opšteg akta poslodavca.¹⁶

Radni učinak se određuje na osnovu:

- *Kvaliteta obavljenog posla*, koji se utvrđuje na osnovu merila za kakovću, a koja se merila utvrđuju zavisno od prirode posla, ili od stepena iskorišćenosti sredstava rada, ušteta, škarta i drugih parametara.
- *Obim obavljenog posla*, koji se utvrđuje na osnovu merila za količinu obavljenog posla, a koja količina se, zavisno od karaktera rada, izražava brojem, dužinom, težinom, veličinom, opsegom, energijom, ili na neki drugi način.
- *Odnos zaposlenog prema radnim obavezama*, utvrđuje se na osnovu merila discipline rada, koja se tiču organizacije posla, režima zaštite na radu, zalaganja, poštovanja rokova, urednog dolaženja na rad, saradnje i komunikacije i spremnosti da se pomogne sa ostalim zaposlenima.

Određivanje elemenata za utvrđivanje osnovne zarade i zarade za radni učinak, zakon je „prepustio” opštem aktu.

U slučaju uvećanja, odnosno umanjenja zarade, poslodavac je dužan da primeni kriterijume iz opšteg akta, odnosno ugovora o radu. O tome se ne donosi posebno rešenje jedino postoji obaveza poslodavca da u slučaju da to zaposleni zahteva, postoji obaveza poslodavca da navede razloge za takvu odluku.

2.1.3. Uvećana zarada.– Čl. 108. Zakona o radu regulisano je da zaposleni ima pravo na uvećanu zaradu u visini utvrđenoj opštim aktom i ugovorom

¹⁵ Ovo pravo za organ kod poslodavca proizilazi iz odredbe čl. 192. Zakona o radu.

¹⁶ U slučaju utvrđivanja elemenata opštim aktom, moraju se utvrditi isti elementi i ugovorom o radu (čl. 33. st. 1. t. 10. i 11. Zakona o radu).

o radu.¹⁷ Ovoj odredbi treba prići sa posebnom obazrivošću jer se sa njom ne sme narušiti princip: „Zaposlenima se garantuje jednaka zarada za isti rad ili rad iste vrednosti koji ostvaruju kod poslodavca.“

Navedenom odredbom Zakona¹⁸ utvrđeni su „procenti uvećanja“ zarade koju je poslodavac obavezan da isplati zaposlenom kao minimum prava, dok se sledećim stavom istog člana zakona, istim učesnicima, omogućuje ugovaranje i drugih slučajeva prava na uvećanu zaradu, kao i mogućnost većih procenata uvećane zarade od procenta utvrđenih zakonom. Ovako formulisana odredba je utemeljena u čl. 8. st. 2. Zakona o radu.¹⁹

Zaposleni koji zbog organizacije posla kod poslodavca ima obavezu da radi na dan državnog ili verskog praznika, za koji je zakonom utvrđeno da se ne radi,²⁰ ima pravo na uvećanu zaradu za rad na dan praznika, u visini utvređenoj opštim aktom ili ugovorom o radu, a najmanje u procentu koji je utvrđen Zakonom. U ovoj situaciji, zaposleni koji radi na dan praznika, ima pravo na:

- zaradu za taj dan od 100 %,
- uvećanu zaradu za rad na dan praznika od najmanje 110 %, što ukupno iznosi 210 %.

Ukoliko isti zaposleni u toku rada na dan praznika radi noću ili duže od punog radnog vremena, u tom slučaju mu pripada još:

- uvećana zarada za 26 % na ime noćnog rada²¹ i
- 26 % za prekovremeni rad koji se obračunava na osnovnu zaradu ostvarenu po osnovu prekovremenog rada.²²

Uvećana zarada po osnovu minulog rada ima nekoliko ograničenja:

- Pravo na uvećanu zaradu po osnovu minulog rada zaposlenom pripada samo za godine rada provedene u radnom odnosu. Vreme bavljenja samostalnom delatnošću i bavljenja zemljoradnjom ne smatra se radnim odnosom i za taj period zaposleni nema pravo na uvećanu zaradu;

¹⁷ Slične odredbe se nalaze i u Zakonu o radu Hrvatske (*Narodne novine* 93/14 koji je na snazi od 07. 08. 2014, (članak 94) i crnogorskom Zakonu o radu, (*Službeni list CG*, br. 49/08 od 15. 08. 2008, 26/09 od 10. 04. 2009, 88/09 od 31. 12. 2009, 26/10 od 07. 05. 2010, 59/11 od 14. 12. 2011. – čl. 7.8. st. 2); Zakon o radu i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu BiH (objavljeni su u *Službenim novinama Federacije BiH* br. 43/99, 32/00 i 29/03, čl. 71, 72); Zakon o radu Republike Srpske (prečišćeni tekst *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 55, čl. 90–96);

¹⁸ Misli se na čl. 108. Zakona o radu Republike Srbije.

¹⁹ Treći odeljak I dela Zakona o radu: „Međusobni odnos zakona, kolektivnog ugovora, pravilnika o radu i ugovora o radu.“

²⁰ Zakonom o državnim i drugim praznicima Republike Srbije (*Službeni glasnik RS* br. 43/01, 101/07 i 92/11).

²¹ Noćnim radom se smatra rad koji se obavlja u vremenu od 22 do 6 sati ujutro narednog dana, čl. 62. st. 1. Zakona o radu, a uvećana zarada je utvrđena čl. 108. Zakona o radu.

²² Prekovremeni rad ne može da traje duže od 8 sati nedeljno. Zaposleni ne može da radi duže od 12 sati dnevno, uključujući i prekovremeni rad. Zaposleni koji radi na poslovima na kojima je uvedeno skraćeno radno vreme u skladu sa čl. 52. Zakona o radu, ne može da se odredi prekovremeni rad na tim poslovima, ako zakonom nije drukčije određeno.

- Zaposleni ne može ostvariti pravo na godine staža koje su u radnu knjižicu upisane zaposlenoj ženi po osnovu rođenja trećeg deteta.
- Zaposleni ne može ostvariti pravo na uvećanje zarade po osnovu minulog rada za godine staža upisane na osnovu beneficiranog radnog odnosa.

Osnovica za obračun i isplatu uvećane zarade čini osnovna zarada – zarada bez uvećanja po osnovu radnog učinka i procenata uvećane zarade po svim osnovama.²³

2.2. Zarade po osnovu doprinosa zaposlenog poslovnom uspehu poslodavca (nagrade, bonus premije, stimulacije i razni oblici trinaeste plate)

Odredbom čl. 105. st. 1. Zakona o radu utvrđen je način definisanja zarade zaposlenog, prema kojem je jedan od elemenata koji čine zaradu zaposlenog i zarada po osnovu doprinosa zaposlenog poslovnom uspehu poslodavca. Zakonom nije precizirano šta se smatra poslovnim uspehom poslodavca i na koji način se utvrđuje doprinos zaposlenog poslovnom uspehu poslodavca, što znači da je prepušteno da se poslodavcu utvrde merila i kriterijumi za određivanje ovog dela zarade. Dakle, niti je regulisano šta se smatra ovom zaradom, niti je propisana obaveza za poslodavca. U tako „škrtoj” regulisanosti ovog vida zarada ne može se očekivati da će se u praksi ovaj oblik upotrebljavati u značajnoj meri.

Jedno je sigurno, pored individualnog radnog učinka zaposlenog, koji je, prema čl. 106. Zakona, sadržan u zaradi za obavljani rad i vreme provedeno na radu, poslodavac može da isplaćuje zaposlenom i deo zarade po osnovu doprinosa poslovnom uspehu poslodavca. To je jedan od vidova kolektivne stimulacije zaposlenih, a ujedno i vid individualne stimulacije zaposlenog, koja se može isplatiti po utvrđivanju poslovnih rezultata, uz uslov da poslodavac utvrdi da je zaposleni doprineo ostvarivanju tog poslovnog rezultata.

2.3. Druge novčane naknade koje je poslodavac dužan da isplaćuje

U skladu sa izmenjenim odredbama čl. 105. st. 3. Zakona, zaradom se smatraju sva primanja iz radnog odnosa, a druge novčane naknade koje imaju karakter zarade su:

- naknada za ishranu u toku rada, – „topli obrok”,²⁴
- regres za korišćenje godišnjeg odmora,²⁵

²³ Čl. 108. st. 5. Zakona o radu.

²⁴ Regulisano čl. 118. t. 5. Zakona o radu.

²⁵ Regulisano čl. 118. t. 6. Zakona o radu.

- uvećana zarada po čl. 108. Zakona,
- terenski dodatak,²⁶
- davanja zaposlenima za 8. mart, Božić, Novu godinu i dr.,
- pokloni deci do 15 godina starosti za Božić i Novu godinu iznad neoporezivog iznosa,²⁷
- otpremnina pri sporazumnom prestanku radnog odnosa po osnovu čl. 177. Zakona o radu ili stimulativna otpremnina radi davanja otkaza zaposlenog po čl. 178. Zakona o radu,
- dodatak za odvojen život,²⁸
- korišćenje službenog auta u privatne svrhe i davanje zaposlenom na korišćenje stana koji je u vlasništvu poslodavca,
- sva druga primanja koja zaposleni ostvari po osnovu radnog odnosa, a koja nisu izuzeta čl. 105. st. 3. Zakona o radu.

Od svih navedenih primanja koja se smatraju zaradom, treba izdvojiti dva primanja koja su karakteristična za ovu vrstu isplata zarada.

2.3.1. Otpremnina pri sporazumnom prestanku radnog odnosa, tzv. stimulativna otpremnina

Stimulativna otpremnina je kroz praksu stekla veliku primenu, a pravno utemeljenje se nalazi u odredbi čl. 177. Zakona o radu.

Stav da se ova vrsta otpremnine može svrstati u novčane naknade koje je poslodavac dužan da isplaćuje, a time i u grupu primanja zaposlenih koja se smatraju zaradom, možemo potkrepiti i zvaničnim tumačenjem Ministarstva za rad i zapošljavanje.²⁹ Ministarstvo smatra da „ukoliko je zaposlenom isplaćena jednokratna novčana naknada, a osnov za prestanak radnog odnosa sporazumni raskid radnog odnosa, isplata ima karakter drugog primanja koje čine zaradu, na koju je poslodavac dužan da plati obavezno socijalno osiguranje”.

Isti tretman ovih primanja se jasno ističe i u tumačenju Ministarstva za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku,³⁰ koji navodi da „prema Zakonu o radu, zaposlenom može da prestane radni odnos na osnovu pismenog sporazuma poslodavca i zaposlenog. Ukoliko poslodavac u slučaju sporazumnog prestanka radnog odnosa, isplati otpremninu zaposlenom, isplaćena otpremnina čini zaradu (druga primanja) i na istu poslodavac je dužan da plati porez i doprinos za obavezno socijalno osiguranje.”

²⁶ Ako je predviđen opštim aktom ili ugovorom o radu.

²⁷ Regulisano čl. 119. st. 2. Zakona o radu.

²⁸ Samo ukoliko je predviđen opštim aktom.

²⁹ Tumačenje navedenog ministarstva se nalazi pod br. 011-00-654/2003-02 od 26. 12. 2003. godine.

³⁰ Tumačenje se vodi pod brojem: 011-00-239/2004-04 od 23. 07. 2004. godine.

2.3.2. Dodatak za odvojeni život od porodice

Zakon o radu nije predvideo ovo pravo zaposlenog. Ono se, shodno odredbi čl. 120. t. 4. Zakona o radu, utvrđuje opštim aktom ili ugovorom o radu. Za bliže određenje ovog prava može se koristiti definisanje uređeno Uredbom o naknadi troškova i otpremnini državnih službenika i nameštenika.³¹

Naknada troškova za odvojeni život od porodice ima tretman zarade.

Prema odredbi čl. 14. st. 1. Zakona o porezu na dohodak građana,³² koja je široko postavila opseg šta se sve smatra zaradom; pored do sada pomenutog, ovaj zakon precizira zaradu na sva činjenja ili pružanja pogodnosti zaposlenom kao i pokrivanje rashoda obveznika novčanom naknadom ili neposrednim plaćanjem a prema čl. 105. Zakona o radu. Ovaj oblik davanja nije isključen iz zarade i zbog osnova datog čl. 120. t. 4. Zakona o radu.³³

3. PRIMANJA ZAPOSLENIH KOJA SE NE SMATRAJU ZARADOM

Primanja zaposlenih koja se ne smatraju zaradom mogu se isplaćivati kao:

a) Naknade troškova koje se isplaćuju u skladu sa opštim aktom i ugovorom o radu, kao što su: naknade troškova za upotrebu sredstava za rad zaposlenog, kao i naknada drugih troškova rada kod ugovora o radu van prostorija poslodavca;³⁴ naknade troškova prevoza za dolazak na posao i povratak sa posla, naknada troškova službenog putovanja u zemlji i inostranstvu i naknada troškova smeštaja i ishrane za rad i boravak na terenu.³⁵

b) Druge obavezne isplate kao što su: primanja zaposlenih po osnovu učešća u ostvarenoj dobiti, primanja koja se isplaćuju prilikom odlaska u penziju, naknada troškova pogrebnih usluga u slučaju smrti članova uže porodice, naknada štete zbog povrede na radu ili profesionalnog oboljenja. Preciznije odredbe o ovim isplatama mogu biti predviđene kolektivnim ugovorom.

³¹ Objavljena u *Službenom glasniku RS* br. 98/07; Uredbom se vrši definisanje prava za lice koje je zaposleno kod poslodavca, i nema rešeno stambeno pitanje u mestu u kojem radi, a članovi uže porodice žive odvojeno van tog mesta.

³² *Službeni glasnik RS*, br. 24/2001, 80/2002, 80/2002, 135/2004, 62/2006, 65/2006 – ispr., 31/2009, 44/2009, 18/2010, 50/2011, 91/2011 – odluka US, 7/2012 – usklađeni din. izn., 93/2012, 114/2012 – odluka US, 8/2013 – usklađeni din. izn., 47/2013, 48/2013 – ispr., 108/2013, 6/2014 – usklađeni din. izn., 57/2014 i 68/2014.

³³ Čl. 120. st. 1. t. 4. Zakona o radu, reguliše da se opštim aktom, odnosno ugovorom o radu, može utvrdi pravo na: druga primanja.

³⁴ Čl. 42. st. 3. t. 4. i 5. Zakona reguliše odredbe o radnom odnosu koji se zasniva za obavljanje poslova van prostorija poslodavca.

³⁵ Ove naknade su regulisane čl. 118. t. 1. do 4. Zakona o radu.

c) Isplate po volji poslodavca su: pokloni deci zaposlenog starosti do 15 godina, za Božić i Novu godinu; uplate zaposlenima kao što su premije za dodatno dobrovoljno osiguranje i premije za kolektivno osiguranje od posledica nezgoda i kolektivno osiguranje za slučaj težih bolesti i hirurških intervencija, s ciljem sprovođenja dodatne socijalne zaštite.

d) Isplate predviđene opštim aktom, odnosno ugovorom o radu su: primanja isplaćena povodom jubilarne nagrade i solidarna pomoć;³⁶ primanja isplaćena prilikom otpuštanja sa posla ako je zbog tehnoloških, ekonomskih ili organizacionih promena prestala potreba za obavljanjem određenog posla,³⁷ solidarna pomoć i sl.

e) Ugovorena naknada i druga primanja koja se ostvaruju obavljanjem privremenih i povremenih poslova na osnovu ugovora zaključenog neposredno sa poslodavcem, kao i na osnovu ugovora zaključenog preko omladinske ili studentske zadruge, osim sa licem do navršenih 26 godina života, ako je na školovanju u ustanovama srednjeg, višeg i visokog obrazovanja.

4. ZARADA KAO PREDMET OPOREZIVANJA

Pored pomenutih vrsta zarada koje reguliše Zakon o radu, neophodno je pomenuti šta se smatra zaradom po Zakonu o porezu na dohodak građana. Naime, zaradom se u smislu ovog zakona smatra:³⁸

- isplaćena lična zarada preduzetnika utvrđena u skladu sa Zakonom o porezu na dohodak građana;
- zaradom se smatraju i primanja koja zaposleni u vezi sa radom kod poslodavca ostvari od lica, koje se u smislu zakona koji uređuje porez na dobit pravnih lica, smatra povezanim licem s poslodavcem;
- primanja u obliku bonova, novčanih potvrda, robe, činjenjem ili pružanjem pogodnosti, opraštanjem duga, kao i pokrivanjem rashoda obveznika novčanom nadoknadom ili neposrednim plaćanjem;³⁹

³⁶ Ova primanja su regulisana čl. 120. t. 1. Zakona o radu.

³⁷ Regulisano čl. 158. Zakona o radu.

³⁸ Čl. 13. i 14. Zakona o porezu na dohodak građana.

³⁹ Čl. 14. Zakona o porezu na dohodak građana, osnovica za obračun poreza po ovom osnovu predstavlja: 1) nominalna vrednost bonova i novčanih potvrda, 2) cena koja bi se postigla prodajom robe na tržištu, 3) naknada koja bi se postigla na tržištu za uslugu, odnosno pogodnost koja se čini obvezniku, 4) novčana vrednost pokrivenih rashoda, uvećana za pripadajući porez i doprinose za obavezno socijalno osiguranje koje iz zarade plaća zaposleni.

- hartije od vrednosti, osim akcija stečenih u postupku svojinske transformacije, koje zaposleni dobije od poslodavca ili od s poslodavcem povezanog lica, u momentu sticanja prava raspolaganja na tim hartijama od vrednosti;⁴⁰
- primanjima po osnovu činjenja ili pružanja pogodnosti u smislu čl. 14. st. 1. Zakona o porezu na dohodak građana smatraju se naročito:
 - 1) korišćenje službenog vozila i drugog prevoznog sredstva u privatne svrhe;
 - 2) korišćenje stambenih zgrada i stanova koji su u vlasništvu poslodavca ili na raspolaganju poslodavca po osnovu zakupa ili po drugom osnovu, uz plaćanje zakupnine ili bez plaćanja zakupnine;⁴¹
- zaradom, u smislu čl. 13. i 14. Zakona o porezu na dohodak građana, smatraju se i premije svih vidova dobrovoljnog osiguranja, kao i penzijski doprinos u dobrovoljni penzijski fond, koje poslodavac plaća za zaposlene – osiguranike uključene u dobrovoljno osiguranje, odnosno za zaposlene – članove dobrovoljnog penzijskog fonda, u skladu sa zakonom koji uređuje dobrovoljno osiguranje, odnosno dobrovoljne penzijske fondove i penzijske planove.⁴²

Poreska stopa na ove zarade i primanja iznosi 10 % na osnovicu koja je utvrđena čl. 15a. Zakona o porezu na dohodak građana.⁴³

⁴⁰ Ovom zaradom smatraju se i hartije od vrednosti koje zaposleni dobije na osnovu pravila nagrađivanja (opcije na akcije i dr.) od poslodavca ili od s poslodavcem povezanog lica. Ako je za navedena primanja, koja zaposleni dobije od, sa poslodavcem povezanog lica, trošak snosi poslodavac, ta primanja smatraju se zaradom u momentu u kojem poslodavac ovaj trošak evidentira u poslovnim knjigama – st. 3. i 4. Zakona o porezu na dohodak građana.

⁴¹ Vrednost primanja iz t. 1. mesečno, za svaki započeti kalendarski mesec korišćenja vozila, predstavlja iznos u visini 1 % tržišne vrednosti službenog vozila i drugog prevoznog sredstva, prema podacima nadležne organizacije sa stanjem na dan 31. decembra godine koja prethodi godini korišćenja vozila, umanjena za iznos koji je zaposleni platio za to korišćenje. Vrednost primanja iz t. 2. čini iznos zakupnine koju poslodavac plati za zaposlenog, odnosno u slučaju u kojem poslodavac ne plaća iznos zakupnine prema tržišnim cenama u mestu u kome se stambena zgrada ili stan nalaze, umanjena za iznos koji je zaposleni platio kao zakupninu.

⁴² Izuzetno, zaradom u smislu čl. 13. i 14. ovog zakona ne smatra se:

1) premija koju poslodavac plaća za sve zaposlene kod kolektivnog osiguranja od posledica nezgode, uključujući osiguranje od povreda na radu i profesionalnih oboljenja i kolektivnog osiguranja za slučaj težih bolesti i hirurških intervencija;

2) premija dobrovoljnog zdravstvenog osiguranja, odnosno penzijski doprinos u dobrovoljni penzijski fond, koje poslodavac plaća za zaposlene – osiguranike, odnosno članove dobrovoljnog penzijskog fonda, u skladu sa posebnim propisima koji uređuju navedene oblasti, do iznosa koji je oslobođen od plaćanja doprinosa saglasno zakonu koji uređuje doprinose za obavezno socijalno osiguranje

⁴³ Osnovicu poreza na zarade iz čl. 13. do 14b. ovog zakona čini isplaćena, odnosno ostvarena zarada.

5. OBRAČUN ZARADA

Novim zakonskim rešenjem iz čl. 121. Zakona o radu koji reguliše obavezu poslodavca da zaposlenom prilikom svake isplate dostavi obračun, dopunjen je novim stavovima 5–8, kojima:

- je predviđena mogućnost da poslodavac zaposlenom može dostaviti obračun na osnovu koga je isplaćena zarada, odnosno naknada zarade u elektronskoj formi;
- obračun zarade predstavlja izvršnu ispravu (ukoliko poslodavac zaposlenom ne isplati zaradu, zaposleni može, na osnovu obračuna, da podnese zahtev za izvršenje);
- zaposleni kome je isplaćena zarada na osnovu obračuna, zadržava pravo da osporava, pred nadležnim sudom, zakonitost tog obračuna.

Suštinska promena načina obračuna zarada je izvršena zbog izmena čl. 44. Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje,⁴⁴ tako da je izmenjena stopa doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje sa 24 % na 26 %, odnosno kada se doprinosi plaćaju istovremeno iz osnovice i na osnovicu stopa za osiguranika iznosi 14 % umesto 13 %, a za poslodavca, odnosno drugog isplatioca prihoda 12 % umesto 11 %. Stopa doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje izmenjena je sa 12,3 % na 10,3 %, odnosno kada se doprinosi plaćaju istovremeno iz osnovice i na osnovicu, stopa se smanjuje sa 6,15 % na 5,15 %.

Prema tome, od 1. avgusta 2014. godine, stope po kojima se obračunavaju i plaćaju doprinosi su:

- za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje – 26 %;
- za obavezno zdravstveno osiguranje – 10,3 %;
- za osiguranje za slučaj nezaposlenosti – 1,5 %.

Kada se doprinosi plaćaju istovremeno iz osnovice i na osnovicu, obračun doprinosa vrši se po sledećim stopama:

- za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje – 14 % za osiguranika, a 12 % za poslodavca, odnosno drugog isplatioca prihoda;
- za obavezno zdravstveno osiguranje – 5,15 %;
- za osiguranje za slučaj nezaposlenosti – 0,75 %.

Usvojenim zakonskim rešenjima zamenjuje se dosadašnji sistem olakšica koji se odnosi na zapošljavanje određenih kategorija lica⁴⁵ jednom merom koja

⁴⁴ Izmene i dopune Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje (*Službeni glasnik RS*, br. 57/2014; *Službeni glasnik RS*, br. 84/2004, 61/2005, 62/2006, 5/2009, 52/2011, 101/2011, 7/2012 – usklađeni din. izn., 8/2013 – usklađeni din. izn., 47/2013 i 108/2013).

⁴⁵ Misli se na kategorije lica: pripravnika, lica mlađih od 30 godina i lica starijih od 45 godina, odnosno 50 godina.

se odnosi na zapošljavalje novih lica nezavisno od starosne granice, odnosno radnog iskustva. U tom smislu, svaki poslodavac – pravno lice ili preduzetnik iz privatnog sektora koji poveća broj lica sa kojima je zasnovao radni odnos u odnosu na broj zaposlenih na dan 31. marta 2014. godine, ima pravo da ostvari povraćaj dela plaćenih doprinosa za obavezno socijalno osiguranje, na teret zaposlenog i na teret poslodavca, po osnovu zarade novozaposlenog lica.⁴⁶ Olakšica će iznositi između 65 % i 75 % plaćenih doprinosa za obavezno socijalno osiguranje na teret zaposlenog i na teret poslodavca, u zavisnosti od broja novozaposlenih lica.⁴⁷ Povraćaj plaćenih doprinosa vrši se u skladu sa Zakonom o poreskom postupku i poreskoj administraciji⁴⁸ u roku od 15 dana od dana podnošenja zahteva za povraćaj nadležnom poreskom organu.

ZAKLJUČAK

Poslednjim izmenama Zakona o radu je, u st. 3. čl. 104, izvršeno samo preciziranje do sada važeće zakonske odredbe. Izmenama je izvršeno definisanje rada jednake vrednosti i određeno je da se zaposlenima kod poslodavca garantuju jednaka zarada za isti rad ili rad iste vrednosti; zbog svoje nepotpune formulacije otvorena je nova dilema: Ko će i kako definisati radni doprinos – čime se on meri, da li se meri na isti način kao i radni učinak?

Veliki iskorak u zaštiti prava zaposlenih, zakonodavac je napravio regulišći situaciju da ukoliko poslodavac zaposlenom ne isplati zaradu, zaposleni može, na osnovu obračuna, da podnese zahtev za izvršenje. Prvi put obračun zarade predstavlja izvršnu ispravu.

⁴⁶ Izvršena je izmena čl. 45. Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje, tako da se njom propisuje olakšica za zapošljavanje novih radnika nezavisno od kategorije lica kojoj pripadaju prema starosnoj granici, odnosno radnom iskustvu. Čl. 45a, koji se odnosio na fiskalni podsticaj za pripravnike, odnosno na lica mlađa od 30 godina je obrisan. Napominjemo da odredba čl. 45b, kojom je propisana olakšica za zapošljavanje osoba sa invaliditetom nije menjana.

Novi čl. 45. Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje propisuje da poslodavac – pravno lice, odnosno preduzetnik koji zaposli novo lice, ima pravo na povraćaj dela plaćenih doprinosa za obavezno socijalno osiguranje, na teret zaposlenog i na teret poslodavca, po osnovu zarade za novozaposleno lice, isplaćene zaključno sa 30. junom 2016. godine. Nove olakšice biće u primeni od 1. jula 2014. godine, što znači da su oročene na period od dve godine.

⁴⁷ „Poslodavac ima pravo na povraćaj plaćenih doprinosa, i to:

1) 65 % ako je zasnovao radni odnos sa najmanje jednim, a najviše sa devet novozaposlenih lica;

2) 70 % ako je zasnovao radni odnos sa najmanje 10, a najviše sa 99 novozaposlenih lica;

3) 75 % ako je zasnovao radni odnos sa najmanje 100 novozaposlenih lica.

⁴⁸ *Službeni glasnik RS*, br. 80/2002, 84/2002 – ispr., 23/2003 – ispr., 70/2003, 55/2004, 61/2005, 85/2005, 62/2006, 63/2006 – ispr. dr. zakona, 61/2007, 20/2009, 72/2009, 53/2010, 101/2011, 2/2012 – ispr., 93/2012, 47/2013 i 108/2013.

Problem koji je postojao odranije i koji se potvrdio tokom donošenja novog zakona o radu i drugih zakona koji se tiču radnog zakonodavstva, jeste nepostojanje socijalnog dijaloga u Srbiji. Procedura donošenja izmena i dopuna „sistemskih zakona“ je u potpunoj suprotnosti sa evropskim vrednostima. Neophodno je uspostaviti punopravni dijalog, kako između sindikata i poslodavaca, tako i između sindikata i vlasti, koja u Srbiji nije pokazala volju da se dogovori sa reprezentativnim sindikatima.

LITERATURA

- Baltić, Aleksandar, Despotović, Milan, *Osnovi radnog prava Jugoslavije*, Savremena administracija, 1981.
- Betten, L., *International labour law : selected issues*, Kluwer, Deventer, 1993. Request number: Law Library 15.251 10.
- Brajić, Vljako, *Radno pravo, radni odnosi, drugi odnosi rada i socijalno osiguranje*, VI izmenjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, 2001.
- Ivošević, Zoran, Ivošević, Milan, *Komentar Zakona o radu*, Beograd, 2007.
- Ivošević, Zoran, Ivošević, Milan, *Komentar Zakona o radu*, Beograd, 2004.
- Ivošević, Zoran, Ivošević, Milan, *Ogledi na temu Zakon o radu*, Beograd, 2003.
- Jovanović, Predrag, *Radno prvo*, VI izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet u Novom sadu, Novi Sad., 2012.
- Jovanović, Predrag, *Radno – pravni okviri harmonizacije našeg prava i evropskog prava*, Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad, 2005, vol. 39, br. 3, 231–240.
- Jašarević, Senad, *Radno pravo Srbije i međunarodni standardi*, Pravo teorija i praksa, vol. 22, br. 12, 2005, 16–35.
- Tintić, Nikola, *Radno i socijalno pravo*, Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1969.
- Tintić, Nikola, *Radno i socijalno pravo*, Radni odnosi II, Zagreb, 1972.
- Šunderić, Borivoje, „Ustav i radno pravo“, *Radno i socijalno pravo*, časopis za teoriju i praksu radnog i socijalnog prava br. 1–6/2006, „Promene u radnom i socijalnom zakonodavstvu“, Intermex, Beograd, 29–38.

EMPLOYEE’S CASH COMPESATIONS

Professor Aleksandar Radovanov Ph. D.

Full time professor at the Faculty of Law for Commerce and Justice in Novi Sad

Zoran N. Orelj Ph. D. attorney at law in Apatin

S u m m a r y

Salaries and other cash compensations are main and the most important employee’s cash compensations; they are the main source for employee’s existence, his/her interest and motive for employment. Employees’ salaries are also important for the employer because they are extracted, together with the profit, from the newly created value. The state is the

last in a chain of interested parties for this employment element since salaries represent an important factor of social and financial security for the people and a factor of social and economic stability for the society. The goal of this research is to set, through analyzing the provisions of the Labor Law and Law on Citizens Income Tax, by using recognized scientific methods, a better legal framework which will lead to a more stable relationship between interested parties, a better quality of work and effects of work..

Key words: salaries, employee, cash compensation, values, compensations

ОБАВЕШТЕЊЕ РЕДАКЦИЈЕ

У *Гласнику АКВ* за јануар 2015. године објављен је чланак *СТИЦАЊЕ СВОЛИНЕ ОД НЕВЛАСНИКА*, аутора Данијела Волара. На захтев аутора, обавештавамо читаоце да је текст опремљен фуснотама, иако је објављен без њих.

Редакција напомиње да је текст примила без фуснога, тако да није реч о пропусту у приређивању.

У сваком случају, жао нам је што текст није објављен у интегралној верзији.

Уређивачки одбор *Гласника* моли сараднике да текстове за објављивање достављају уз уважавање следећих сугестија:

- примерак рада доставити одштампан и потписан;
- по могућности, доставити рад и електронском поштом (*akvojvodine@gmail.com*) или на дискети;
- фусноте писати у дну одговарајуће странице;
- у библиографским подацима за књиге уз уобичајене податке обавезно навести и издавача;
- уз чланке доставити резиме и кључне речи;
- пожељно је доставити и превод резимеа на енглески, немачки или француски језик.

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Издази 12 пута годишње
у месечним свескама.

Оснивач, власник и издавач: Адвокатска комора Војводине.
Годишња претплата: за земљу 10.000,00 дин.,
за иностранство 110 евра.
(Текући рачун број 340-1482-43 са назнаком „за Гласник“)

Овај број је закључен 2. маја 2015. године.

Тираж: 2.000 примерака

Према мишљењу Секретаријата за информације
Републике Србије бр. 413-01-412/91-01
од 11. априла 1991. године на ову публикацију плаћа се
основни порез на промет по Тарифном броју 8. став 1. тачка 1.
алинеја 10. Тарифе основног пореза на промет.

Компјутерски слог: *Тајјана Божић*, Нови Сад

Штампа: OFFSET PRINT, Нови Сад
2015.